

Kriittinen atsaus

1/1994, vol. 31

SUOMALAISEN HENKINEN TILA

Esko Paakkola:	SURREALISTINEN SUOMI
Veli Matti Autio:	YHTEISTOIMIN TULEVAISUUTEEN
Henri Broms:	KONRADIN ANTIPOLITIikka MEILLEKIN
Markku Graae:	REHELLISYYS ELÄMÄLLE
Tapio Kaitaharju:	SUOMALAISEN HENKINEN TILA
Erkki Lähde:	LUONNON TILA IHMISEN KUVASTAJANA
Aino-Kaarina Mäkisalo:	TÄHTIÄ PIMEÄSSÄ
Antti-Veikko Perheentupa:	HENKINEN ALENNUSTILA JOHTUU HEIKOSTA HENGENVILJELYSTÄ
Kalevi Suomela:	DEMOKRATIA ON NÄHTÄVÄ KULTTUURINA, EI VAIN FORMAALISINA PELISÄÄNTÖINÄ
Mikko Telaaranta:	SUOMALAISEN HENKINEN TILA JA TULEVAISUUS
Kari E. Turunen:	PEDAGOGIIKKA JA KYSYNTÄ; KOHTI UUTTA SIVISTYKSEN KÄSITETTÄ
Reijo Wilenius:	TARVITSEMME ELÄMÄNTAVAN MUUTOSTA

Kriittinen katsaus

N:O 1/1994 31. vuosikerta (Katsaus perustettu 1957)

Julkaisija

Kriittinen korkeakoulu ry
jäsenlehti

Toimitus

Esko Paakkola päätoimittaja
Sini Piippo
Tarja Riikonen

Ilmestyminen

Neljä numeroa vuodessa

Tilaukset
tiedustelut ja
osoitteenmuutokset

Kriittinen korkeakoulu
Köydenpunojankatu 4 b
00180 Helsinki
Avoinna: 9-16
puh 90-612 1511
fax 90-680 2990

ISSN 1237 - 4970

Toimitus vastaanottaa mielellään kirjoituksia lukijoiltaan.
Työtämme helpottaa, jos ne toimitetaan meille levykkeelle
kirjoitettuna.

Artikkeleiden osittainen lainaaminen on sallittua, mikäli
lähde mainitaan.

Surrealistinen Suomi

Suomi on tällä hetkellä tilanteessa, joka hetkittäin muistuttaa enemmän Salvador Dalin surrealistista maalausta tai Bretonin Kuvaannollisesti toimivaa objektia (polkupyörän satula heinääläjässä, vuodelta 1931) kuin järkevää hallitusti toimivaa yhteiskuntaa. Unenomainen eriskummallinen outous näyttää hallitsevan kaikkea. Unen maailmassa valvetilan logiikka peittää ja asiat vääntyvät tutuilta näyttäviksi, mutta silti vieraiksi. Kaikki myös toimii vääristyneesti: pakoon juostessa ei pääse pakoon. Epätodennäköinen muuttuu todelliseksi ja musta huumori kietoutuu kaikkeen. Halut ja vietit nostavat esiin kuvia ja kokemuksia, joista ei voi kertoa edes perjantai-iltapäivänä työpaikan kahviporukassa.

Mitä kansallisessa unessamme sitten tapahtuu? Hiukan häpeillen voin tässä paljastaa muutamia painajaisen pääpiirteitä. Unen alussa tapahtuu kauhea taloudellinen romahdus. Kansalaiset joutuvat vastuuttomien pankinjohtajien ja pehureiden aiheuttamien tappioiden maksajiksi. Eduskunta ei ensin hyväksy pankkilakia, jolla sotkut yrittettäisiin siivota, mutta hyväksyy sen sitten lopulta pakon edessä kuitenkin. EKA-yhtymä on lähes vuoden konkurssissa eikä kukaan kerro sitä kansalle, ennenkuin tulee aika ryhtyä siirtämään tappioita yhteiskunnan maksettavaksi. Kaiken tämän ohessa entinen ministeri saa syytteen lahjonnasta ja valtakunnanoikeus tuomitsee hänet varsin ankarasti: ehdolliseen yhden vuoden vankeusrangaistukseen. Seuraavassa hetkessä tuomittu kansanedustaja on kuitenkin edustamassa Suomea ulkomailla. Mustaa huumoria unessa edustaa näytelmäkatkelma, jossa 500 000 työtöntä seuraa työmarkkinatorin amfiteatterissa työllisten palkankorotusvaatimuksia ja lakkouhkuksia. Unen loppupuolella kaikki käy nopean sekavaksi, kukaan ei enää ole selvillä siitä pitääkö ydinvoimaa lisärakentaa tai pitäisikö EL:oon liittyä - kaikki perustelut puolesta ja vastaan tuntuvat yhtä hyviltä. Ryhmä filosofia tutkii Suomen henkistä tilannetta. Heillä on kaksi ongelmaa: Miten kaikki perustelut voivat olla päteviä yhtäaikaan? ja Miksi A:sta ei seuraakaan B?. Viettipohjaa unessa edustaa kansalaisten lisääntyvä seksuaalista identiteettiä koskeva epätietoisuus: olenko nainen vai mies. Viittauksia tähän polttavaan ongelmaan voi kuulla saarnastuolistakin. Eräät puolustavat maskuliinisuuttaan valittamalla arkkipiispan liiallisesta ymmärtäväisyydestä homoja kohtaan. Kaiken kukkuraksi tasavallan presidentti vastaa vakavana televisiossa kysymykseen onko hän pissinyt housuihinsa.

- Tuleeko tästä unesta aamua ollenkaan?

Esko Paakkola

Veli Matti Autio

YHTEISTOIMIN TULEVAISUUTEEN

Suomen henkistä tilaa ja tulevaisuutta koskevassa kansalaispuheenvuorossa professori Ilkka Niiniluoto on tuonut esille lukuisia yhteiskunnallisesti tärkeitä asioita. Kuitenkin on ilmeistä, että kysymys ei ole sinänsä minkään -ismin, sosialismin tai kapitalismin kriisin jälkihoidosta, vaan yhteiskunnan ohjaamisen ja johtamisen yleisestä vaikeudesta.

Kapitalismin ja sosialismin aateperusta on olennaisesti yhtenevä ja toista on lähes mahdotonta ymmärtää muutoin kuin suhteessa toiseen. Yhdysvaltain ulkoministerin suunnittelustaabin johtaja Francis Fukuyama on siten eräässä mielessä oikeassa todetessaan historian loppuneen, mutta samalla on muistettava, että muutokset eivät tapahdu nopeasti. Ideologioiden loppumisesta keskusteltiin 1960-luvulla ja 1882 Nietzsche totesi "Jumalan kuolleen". Käytännöt ja käsitteet juurtuvat ajatteluun ajan kuluessa ja niiden vaikutus jatkuu hetken jälkeenkin. Suomalaista yhteiskuntaa voidaan sosiologisesta ja filosofisesta perinteestä käsin jäsentää organisoidun egoismin (itsekkyyden) yhteiskunnaksi. Parhaimmillaan organisoitu egoismi on merkinnyt hyvinvoinnin nousua ja elintason parantumista yleisesti. Organisoitu egoismi on kuvattu esimerkiksi yhdistyslain, työehtosopimuslain ja puoluelainsäännöksissä ja muodostaa siten yhteiskunnan säännellyn rakenneytimen. Lyhyesti sanottuna voidaan pu-

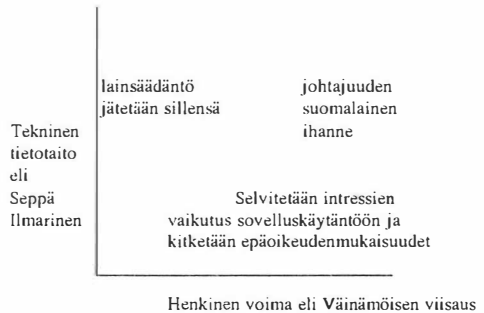
hua organisoidusta edunvalvonnasta yhteiskunnan eri osissa.

Aristoteelisesta perinteestä on löydettävissä paitsi käsityksiä ihmisen yhteisöllisyydestä ja hyvän elämän päämäärien löytämisestä, myös menetelmiä platonisen kaksiarvoisuuden ylittämiseen käytännöllisellä tavalla ja organisoidun egoismin ongelmien ratkaisuun. Viisaimmat ohjeet saattaa kuitenkin antaa heideggerilainen perinne ja sen ehdottama "sillensä jättäminen". Hyvän yhteiskunnan ja elämän rakentaminen ei näytä onnistuvan lainsäädännöllä tai sitä muuttamalla, joten saattaisi olla tärkeää jättää monilta osin lainsäädäntötyö "sillensä" ja keskittyä selkeän käytännön luomiseen ja mielivaltaisten harkintojen ehkäisemiseen. Monissa tapauksissa syynä ei ole tuomioistuinlaitoksen osaamattomuus, vaan osapuolten selkeä pyrkimys käyttää näytön ja todistelun vaikeutta hyväkseen. "Sillensä jättämisen" toimenpiteillä saattaisi olla merkittävä työelämän työpainetta, stressiä ja henkistä väkivaltaa tasoittava vaikutus. Ta-

loudellisen kasvun, säännösten määrällisen kasvun ja monen muun mahdollisen kasvualan sijasta näyttäisi keskeiseltä panostaa kansakunnan henkiseen kasvuun ja pääomaan. Muussa tauksessa uhkana on suomalaisten jääminen pienenä kansakuntana sen säädöskokonaisuuden rat-taisiin, jonka integraatioprosessi tuo sovellettavaksi eri aloille. Hyödyn ja etujen tavoitteijana 50-miljoonainen kansakunta voi asettaa merkittävän määrän voimavaroja viisimiljoonaista kansakuntaa vastaan niin halutessaan. Vaikutukset eivät välttämättä ole välittömästi nähtävissä poliittisella tasolla, ne näkyvät ajan mittaan kansalaisten elämässä ja arkipäivässä.

Edellä kuvatut ongelmat ovat tarkasteltavissa suomalaisen kulttuuriperinteen pohjalta, jonka perusideana on väkivaltaa sen kaikissa muodoissa välttämällä laulaa vastustaja suohon henkisellä voimalla ja teknistä pätevyyttä käyttäen. Kuvion mukainen toimintatapa merkitsisi lainsäädännön osalta voimavarojen merkittävää uudelleensuuntausta siten, että yhteiskunnan oikeudenmukaisuuden ja su-

vaitsevaisuuden tila voitaisiin selvittää.

Mallin humoristisuus pitää nähdäkseni sisällään niitä terapeutisia elementtejä, joita yhteiskunnallisen tyytymättömyyden aineellinen ja henkinen laukaiseminen edellyttää. Päämääränä on oikeudenmukaisuus, jonka määrittelemine on ongelmallista, mutta kokemukseni perusteella epäoikeudenmukaisuudet koetaan eri kansallisuuksien piirissä varsin yhtenevästi. Kysymykseen onko tulevaisuus parempi kuin eilinen, ei voida vastata kyllä tai ei, vaan toteamuksella kyllä ja ei. Olivatpa tulevaisuutta tekemässä ketkä tahansa.

Henri Broms

KONRADIN ANTIPOLITIikka MEILLEKIN!

Itä-Eurooppa on erilaista aluetta ja Suomi on osa tuota Itä-Eurooppaa. Viimeisen kolmen vuoden kuluessa on uudenlainen politiikan kritiikki kantautunut lähes kaikista Itä-Euroopan maista: Georg Konrad Unkarista on keksinyt sille nimen ja selvittänyt sitä esimerkiksi teoksessa In Search of Eastern Europe (London 1989).

Havelin periaate numero yksi on: kansalaisten ei tarvitse elää valheessa. Meidän ei tarvitse hyväksyä poliittikkojen valeita. Uudelle poliitikolle on tarpeeksi, jos hän on elämällään osoittanut, että "hän elää totuudessa". Meillekin on tämä tullut ajatuksi, meilläkään ei voi sanoa: "Niin, tuo koskee Itä-Eurooppaa, mutta ei meitä". Kun poliitikot näyttävät huijaavan ja nylkevän meitä, ja kun maa on samaan aikaan syvässä lamassa, niin antipolitiikka koskee kyllä meitä.

Totuuden politiikka syntyi Puolan Solidarnoscissa 1980, kuten Konrad ja Michnik (m.t. s. 210) ovat huomauttaneet. Missä sitten eläisi tämä "totuuden politiikka", jollei missään poliittikkojen lobbyissa? Konrad sanoo: "Antipoliittikko haluaa pitää koko valtion hallintokoneiston "sivistyneessä kontrollissa". Tätä sanaa käyttävät sekä Havel, Konrad että Michnik.

Meillä on sama tuska politiikoista kuin Konradilla ja Havelilla. Meidän poliitikkomme näyttävät hyö-

dyttömiltä, lähinnä esiintyvät julkissuomen etusivuilla.

Henkisen Suomen ohjelma

Meillä ollaan lähes samassa pisteessä kuin Itä-Euroopassa yleensä. Eli meilläkin kansalaiset tuntevat vastenmielisuutta poliitikkoja kohtaan yhtä paljon kuin siellä. Eräs ongelma on myös meillä juuri ammattipoliitikot. Heiltä puuttuu useimmiten sisäinen ihminen. Hän ei ole kehittynyt ja saanut kannuksiaan kulttuurin alueella, sisäisen ihmisen jonkin alueen tutkimisella. Hän ei ole kielitieteilijä tai taiteilija, joka olisi koettanut ratkaista Suomen kulttuurin arvoitukset.

Ministeriöissä virkamiehet osaavat hoitaa asioita. Niihinkin pitää johtajan kyllä vaikuttaa, mutta tällä hetkellä yhteiskuntamme jano ja nälkä koskee silti ensisijaisesti johtajuutta, Suurta Näkemystä. Huipulla tulee olla julistaja, mystinen ihminen, joka pelkällä läsnäolollaan antaa meille vakuutuksen toisen maailman - hengen maailman olemassaolosta - samaan ta-

paan kuin Havel on muuttanut koko Tsekinmaan auran oikeamieliseksi. Mikä totuudellisen johdon ilmapiiri säteileekään Havelista! Kun kysytään johtajuutta, ei silloin kysytä kuka hoitaa sosiaalipolitiikan. Suomen tapaisessa kehittyneessä yhteiskunnassa se kyllä hoituu - johtajan tehtävät ovat totuuden ilmapiirin etsinnässä. Luotaisin Lennart Mereen enemmän kuin ainoaankaan meidän ammattipoliitikoistamme.

Ketä siis antipoliitikkojen valinnan pitäisi tarkoittaa? Esimerkiksi Jörn Donner sanoo mitä ajattelee ja osaa ajatella. Samoin joku Haavikko osaisi ajatella. Täällä jotkut ovat sanoneet, että heiltä puuttuu Havelin tai Göncsin nöyryys. Tarvitaan joka tapauksessa ihmisiä, jotka ovat luoneet itselleen maa-alan henkisen Suomen alueella.

Antakaa siis meille Havel! Havel ei ole tavallinen rivipoliitikko. Tarvitsemme ihmisen, joka on aivan muilla aloilla paljastanut kulttuurillemme henkisen maailman, uhrannut suuren osan elämänsä sille ja osaa puhua siitä. Tarvitsemme johtoon henkilöitä, joilla on voimakas unelma, joka on hitaasti jollain humanistisella alalla luotu. Emme tarvitse niinkään yhteiskunta- ja säätelyteorioita, vaan kun etsimämme henkilö avaa suunsa kaikki käsittävät, että nyt on saatu aivan toisenlaista puhetta kuin mihin on totuttu. Kun apparatshikki avaa suunsa tulee sieltä tuota tuttua yhteiskuntatieteellistä munkkilatinaa,

joka usein peittää omanvoitonpyynnin.

Anti-apparatshikki pystyy myös välittämään henkeä siksi, että hänellä on sitä ja hän on koko elämänsä sitä etsinyt. Pelkällä olemuksellaan hän pystyy välittämään ihmisille toisenlaisen unelman toisenlaisesta todellisuudesta tieteen ja taiteen alalla. Kun hän puhuu, emme niinkään kiinnitä huomiota hänen uudistussohjelmiinsa vaan vakavaan, toisesta todellisuudesta tulevaan sävyyn. Kuulemme totuuden etsijän, yksinäisen hukan siipien havinan ja etsinnän totuus puhuu meille hetken ajan, emme välitä yksityiskohdista, koska politiikassa ne eivät kuitenkaan pitäisi paikkaansa.

Käytännön elämässä antipoliitikka esimerkiksi Unkarissa tarkoittaa sitä, että parlamentissa inhotaan kaikenlaisia fraseologioita. Antal avasi parlamentin pitkällä esitelmällä, joka ei koskenut bruttokansantuotetta tai energiapolitiikkaa, vaan muinaisen kuningassuvun Arpadien aikaista jokilaivaliikennettä. Virkamiehet hoitavat kansantuotteen, mutta se mitä kansalaiset nyt tarvitsevat on totuudellinen unelma. Meiltä puuttuu näkemystä ihmisestä, jonka vain koko elämän kestänyt ihmisen etsintä - ei mikään politiikka - voi antaa. Poliitikot ovat siis epäpäteviä tähän. Siis ei kukaan "vähän inhimillisempi" tule kysymyseen totuuden etsijänä. Tässä yhteydessä voi sanoa, että koko sana totuudellisuus on hävinnyt Suomesta.

Se oli Nietzschen sana, jonka Kaila ja Ahlman toivat meille. Myös Wilenius on sitä käyttänyt.

Näin on Unkarissa valtion huipulla Göncs ja Eestissä Meri. Meillä on henkilö, joka on valittu (kirj. joulukuussa 1993) sinne puhumaan taloustieteen asiantuntemuksella, mutta joka on viranhoitonsa aikana

on ollut lähinnä ärtynyt eri asioista. Se ei ole se henki, joka meihin pitäisi välittää, vaan oikea totuudellinen unelma Suomen kulttuurin jatkuvuudesta. Silloin jos meillä olisi tämä oikea mielikuva suunnasta, kaikki meitä kohtaavat katastrofitkin hoidettaisiin parhain päin.

Uskonto - ihmisen hyvä ja paha

Seminaari Oulussa 16.-17.9.1994

Ohjelmassa mm.:

Dos. Raimo Harjula: Uskonto ja syyllisyys

Dos. Juha Siltala: Suomalainen ahdistus

Prof. Juha Pentikäinen: Uskonto ja mielenterveys

Prof. Erkki Väisänen: Uskonto ja mielenterveys

Pastori Liisa Tuovinen: Uskonto ja seksuaalisuus

**Seminaari pidetään Oulun yliopiston tiloissa
Kasarmintie 4.**

**Ilmoittautumiset 2.9. 1994 mennessä
puh 981-371 467, fax 981-370 180.**

Järjestäjät:

**Pohjois-Pohjanmaan Kesäyliopisto,
Helsingin yliopiston uskontotieteen laitos ja
Kriittinen korkeakoulu**

Markku Graae

REHELLISYYS ELÄMÄLLE

Suomalaisen elämäntähtäntö on ajautunut toimimattomuuteen. Elämäntarpeet ja elämään kohdistuvat älyllis-moraaliset vaatimukset ovat ajautuneet eri teille. Ihmisen tosiasiallinen elämäntähtäntö, jossa hän elää omaa elämänsä ja toisaalta se mitä elämältä älyllis-moraalisesti vaaditaan eivät enää ole yhteensouvia.

Yksilön elämässä tällainen merkitsee katastrofia. Jokin on peruttamattomasti päättynyt. Mutta elämä jatkuu ja silloin jonkin uuden on oltava edessä.

Yksilöiden ja yhteisöjen toiminta perustuu aina sääntöihin. Noudatettut säännöt muodostavat elämäntähtäntöä. Liikkuminen, käyttäytyminen, puhuminen, toiminta ja keskinäisyys ovat aina sääntöjä noudattavia. Säännöt ovat yleensä tiedostamattomia, mutta ne määräävät tiukasti käytännön muodostumisen. Säännöt määräävät jopa yksilön toimintaa hänen yksin ollessaankin. Totutuista ja hyväksytyistä säännöistä poikkeaminen näkyy heti. Totuttua käytäntöä muodostavat säännöt säätelevät tiukasti esimerkiksi kaupungilla kulkemista. Sääntöjen voiman näkee heti kun yrittää niistä poiketa. Käytäntöä muodostavat säännöt hallitsevat yhtä hyvin perhe-elämää kuin kaupantekoa.

Arvokeskustelun arvottomuus

Käytäntöä muodostavien sääntöjen ja toivotun elämäntähtäntöä keskinäisen vieraus näkyy tänä päivänä melkein kaikissa tilanteissa. Sääntöjä ja niihin kytkeytyviä arvoja käsitellään arvokeskusteluissa. Tämä merkitsee kuitenkin vain totuttujen sääntöjen jatkamista. Pyritään paikkaamaan vallitsevia sääntöjä, mutta tämä ei ole muuta kuin pelin jatkamista. Puheen- vuoro on ollut vallitsevia sääntöjä ylläpitävillä, jotka nyt puolustavat sitä peliä, joihin heidän asemansa perustuu. Heidän huolensa on ymmärrettävää, sillä heitä uhkaa henkinen työttömyys.

Kun yhteisön elämäntähtäntö on sujuvaa, niin silloin uusi toimiva käytäntö saa uudistaa noudatettavia sääntöjä ja normeja. Säännöt ja normit pyrkivät kuitenkin instituutioitumaan omaksi autonomiseksi järjestelmäkseen. Näin muodostuu sivistysinstituutio, jolle elämäntähtäntö on hallinnan ja valtaannon kohde. Syn-

tyy sivistyksen ja yksittäisen ihmisen elämäkäytännön välinen polariteetti. Sääntöjen pohjalta muodostuu valanoton käytäntö. Sivistysinstituutioon identifioituneet saavat asemaa ja arvoa yksittäistä elämäkäytäntöään elävien ihmisten kustannuksella. On muodostunut kaksi toisistaan vieraantunutta ryhmää. Toisaalta ovat ne, jotka ovat jotakin sivistyksen kantoaallolla ja jotka ovat yleensä omaksuneet sivistyksen koulutuksen yhteydessä ja toisaalta ovat ne, jotka arvostavat enemmän ainutkertaista elämäkäytäntöään.

Ihmiset eivät yleensä näe sivistyksen valtahakuisuutta. Sivistys pyrkii yhdenmukaistamaan ja luomaan sivistynyttä käytäntöä omien ideologisten intressiensä mukaisesti. Vasta kriisitila paljastaa sivistyksen taustalla olevat sitoumukset ja näiden sitoumusten mukaisen manipuloinnin. Yhdenmukaisuus ostetaan aina ainutkertaisen hinnalla. Yksittäinen elämänsä elävä ihminen on kuitenkin ainutkertainen olento, joka elää ainutkertaista elämäänsä. Ainutkertaisuus toteutuu yksilöiden ja yhteisöjen toisiaan täydentämisenä, tukemisena, palvelemisena ja rikastuttamisena. Sivistys toimii tätä ainutkertaisuuden käytäntöä vastaan pyrkiessään yhdenmukaistamiseen ja siten samalla hallinnan ja vallan ottoon.

Suomalaiset jakautuvat tänä päivänä kahteen leiriin. Toisten intressinä on vallassa olevan pelisääntöjen jatkaminen. Tässä leirissä ole-

vat puolustavat henkistä, koulutuksellista ja asemaansa perustuvaa identiteettiään. Toisessa leirissä olevat ovat menettäneet uskonsa vallitsevan sivistyksen pelisääntöihin ja pyrkivät sulkeutumaan omaan elämäkäytäntönsä. Nämä jälkimmäiset eivät näytä tiedostavan reagointinsa syytä. Sulkeutuminen perheeseen ja ystäväpiireihin on merkinä epäuskoisuudesta suhteessa vallitsevan pelin jatkamiseen. Tämän analyysin mukaan kriisi on paljon arvokeskusteluja syvemmällä, pikemminkin on kysymys katastrofista kuin kriisistä.

Matka pohjalle

Sääntöjen ja normien taustalla ovat perussitoumukset, joita säännöt ja normit toteuttavat. Näihin perussitoumuksiin arvokeskustelu ei kykene pureutumaan sillä itse sivistynyt arvokeskustelu perustuu niihin.

Valistuksen aatteita toteuttava länsimainen sivistys on perimmältään sitoutunut yleisen, yleispätevän ja kaikille saman arvostamiseen. Luonnontieteiden kannalta nämä perussitoumukset ovat olleet menestyksellisiä. Mutta asettaessaan kaiken yksittäisen ja ainutkertaisen materiaalikseen ne toimivat luonnollisen elämäkäytännön ainutkertaisuusluonnetta vastaan. Perussitoumukset merkitsevät peruskäsitystä ihmisestä, elämästä ja luonnosta. Valistuksella sivistäminen voidaan katsoa perussyöksi sekä ekologiseen katastrofiin että yksittäisten

ihmisten elämäikäytännön toimimat-
tomuuteen. Valistuksen säännöt tuot-
tavat ei-toivottavaa elämäikäytäntöä.

Filosofisluontoisessa keskuste-
lussa tulee helposti esiin ihmisen rik-
kirevittyisyys. Jotkut hakevat eheyttä
aggressiivisuudesta esimerkiksi ekolo-
gisen kriisin varjolla, jotkut kiihkoi-
lusta esimerkiksi EU:n pohjalta, jot-
kut ovat vaipuneet epäuskaisuuteen ja
apatiaan ja jotkut ovat sulkeutuneet
yksityisyyteensä. Useimmat eivät ha-
lua nähdä turvallisuutta tuottaneen si-
vistys-kulttuurin perussitoumusten ro-
mahdusta ja vain jotkut puhuvat jo
uusista perussitoumuksista, ihmisen
paluusta katsomaan ympäristöään o-
man kokemuksensa silmin ja omalla
käsityskyvyllään. Tilanteen näkemi-
nen edellyttää seisomista valistuksen
sivistyspelin ulkopuolella. Pelin ul-
kopuolella oleminen merkitsee kuiten-
kin totaalista henkistä turvattomuutta
ja siihen ihmiset eivät ole halukkaita.

Valistus merkitsee perushengel-
tään valtapeliä, jossa maailmaa halu-
taan hallita tiedolla. Voidaan perus-
tella diagnoosia, jonka mukaan tämän
pelin eväät on syöty loppuun. Jos näin
on, niin ratkaisuna on ihmiskäsityk-
sen muuttaminen. Sen sijaan, että ih-
mistä pidetään ympäristönsä hallin-
taansa ottavana rationaalisenä intelli-
genssinä voidaan ihminen käsittää
oppivaksi olennoksi, jonka on elettävä
oman luonteensa ja persoonansa mu-
kaisesti oppien kaikesta, minkä hän
kohtaa. Tällöin ihminen palaa takaisin
omaan elämäikäytäntönsä, elämis-

maailmaansa ja elää ainutkertaisuut-
taan toteuttavana. Tällainen muutos
voidaan toteuttaa vain lähtemällä liik-
keelle toivotusta ja hyväksi todetusta
elämäikäytännöstä ja luomalla uudet
säännöt sen pohjalta. Elämäikäytäntö
on osattava asettaa älyllisten odotus-
ten edelle. Mutta se merkitsisi sivi-
listysaatteen kaatumista ja jos diag-
noosi on oikea, niin kriisin on men-
tävä syvemmälle ennen kuin muutos-
ja uudistustarve tulee tarpeeksi
suureksi.

Kun elämäikäytäntö on tyydyt-
tävää, niin toiminta toteuttaa sääntöjä
ja toiminnan tuottamien uusien koke-
musten annetaan muuttaa näitä sään-
töjä. Tämä elämänrehellisyys on men-
nyt rikki kun sivistys on institutioi-
nut elämäikäytäntöä vastaan ja sen
sijaan, että annettaisiin elämäikäytän-
nön opettaa uusia sääntöjä yritetään
säilyttää sivistyksen valtaote.

Viisas kuuntelee elämää

Valistus on sitoutunut älyn ja tiedon
ensisijaiseen arvostamiseen. Tältä poh-
jalta on kehittynyt sivistysaate, joka
hallitsee kaikkea koulutuksesta yhteis-
kuntarakenteeseen. Mutta tänä päi-
vänä monen suomalaisen silmissä on
epäilyä. Ei ole kysymys vain talou-
dellisesta lamasta, vaan yleiskulttuu-
rin perussitoumuksiin kohdistuvasta
epäuskaisuudesta. On jotakin perin-
juurin väärin siinä, että älyllinen jär-
jestelmä asetetaan elämäikäytäntöä
vahvemmaksi. On vahvoja esimerkke-

jä järjen kyvyttömyydestä ennustaa elämäntapahtumia. Elämäntunto perustuu ihmisen kykyyn nähdä ja tuntea vertailemattomasti ainutkertaista. Tämän ainutkertaisuuden tajun tulisi olla ensisijaisessa asemassa ja järjen tehtävänä tulisi olla elämän ymmärtäminen ei elämän valtaanto.

Valistuksen ideologian kasvatama ihminen pitää itseään perimmäisenä olentona, jolle maailma näkyy hallinnan, valtaannon ja hyödynnettävyyden kohteena. Elämänarkea elävän yksilön kannalta ihmisen ase-

ma on välissä oloa tai seassa oloa. Yksittäinen ihminen tietää, että eläminen on oppimistapahtuma ja että vain tyhmä yrittää olla elämää viisaampi. Mutta tämä on epävirallista elämänta-soa. Sivistyksen virallisella tasolla asiat ovat aivan tosin. Elämää pidetään hallitsemisen kohteena. Viisaan elämän kuuntelun tilalla on älyllinen ylimielisyys. Kun selvitetään suomalaisen henkistä tilaa niin huomion tulisi olla perussitoumuksissa. Vastakkain on asetettava yleisen ja ainutkertaisen arvostukset.

Myönteinen ajattelu kasvatuksessa

Seminaari perjantaina 7.10. 1994 klo 8.45 - 15.45

Käsiteltävinä aiheina: Myönteisen ajattelun peruseriaatteet, Myönteinen vuorovaikutus, Kasvatuksen rajoittavuus, Turvalliset rajat ja Ongelmien ratkaiseminen.

Myönteinen ajattelu

Seminaari lauantai 29.10. 1994 klo 8.45 - 15.45

Käsiteltävinä teemoina: Myönteisen ajattelun perusteet, myönteinen vuorovaikutus, muutosproblematiikka ja jaksaminen.

Kouluttaja: VTK, psykologi Keijo Tahkokallio.

Ilmoittautumiset ja tiedustelut:

Kriittinen korkeakoulu

Köydenpunojankatu 4 b
00180 Helsinki
puh 90-612 1511, fax 90-680 2990

Tapio Kaitaharju

SUOMALAISEN HENKINEN TILA

Tämän aiheen varsin pelkistetty miettiminen rakentuu tässä kolmen peruslähtökohdan varaan:

1. Ihmisen - tässä siis suomalaisen - henkinen tila ei ilmene erillisenä, sillä henkinen voi ilmentää itseään vain fyysisen ihmisen välityksellä. Ts. henkinen ilmenee suomalaisen arkisessa elämässä, sen kaikissa ilmenemismuodoissa, kaikessa toiminnassa, suomalaisen suhtautumisessa omaan arkitodellisuuteensa.

2. Nykysuomen Sanakirjan päämäärityksen mukaan "Kulttuuri on ihmiskunnan, jonkin kansan tai kansanryhmän tms. aikojen kuluessa saavuttama aineellisen ja henkisen kehityksen tila tai aste kaikkine ilmiöineen, teknillinen, taloudellinen ja henkinen viljely."

3. Kulttuuri kuuluu, sen tilaa arvioitaessa, joko rappeutuvaan tai nousevaan, tulevaisuuteen suuntautuvaan kulttuuriin. Suomalaisen kasvualusta on oma kulttuuri, ja suomalaiset yksilöinä rakentavat oman kulttuurinsa.

Suomalaisen henkistä tilaa ja tulevaisuutta tarkastellaan tässä oman kulttuurin tilaa vasten.

1. Rappeutuvan kulttuurin eräistä osatekijöistä

Varsin äkillisesti kukoistamaan puhjennut aineellinen hyvinvointi ja sen romahtaminen muokkasivat otollisen maaperän erilaisille kulttuuria rapeutaville tekijöille. Emme ole henkisesti kypsiä hallitsemaan ainetta, vaan aine erilaisine ilmenemismuotoineen hallitsee meitä ja ylläpitää esimerkiksi turmiollista jatkuvan talouskasvun harhaa.

Elämme syvässä lamassa, sanotaan. Ilmeisen tarkoituksellisesti käytetään ilmaisua "lama", jotta saataisiin vai-

kutelma yhtä onnettomasta talouden tilasta kuin 1930-luvun lama oli. Tuolloin ahdisti aineen puute, nyt painajaisena on aineen ylenpalttisuus. Mitkä ovat vaatimukset aineen määrästä ja miten aine on jakautunut suomalaisten kesken, on asia erikseen. Kannattaa kuitenkin muistaa Mika Waltarin suurteoksen Sinuhe egyptiläisen elämänviisautta: Rikkaat tulevat rikkaammiksi ja köyhät tulevat köyhemmiksi, näin on ollut ja näin on oleva.

Moraalin rappeutuminen liittyy kiinteästi aineen hallitsemattomuuteen. Hyvinvoinnin äkillinen romahdaminen on paljastanut edes hivenen verran päättävän eliitin väärinkäytöksiä. Ilman romahdusta ne olisivat edelleen paisuneet kaikessa hiljai-

suudessa. Tavalliseen kansaan kuuluvan, päättävän eliitin alapuolella elävän "perussuomalaisen" on mahdollista käsittää väärinkäytöksiin syylistyneiden rappeutunutta moraalia ja ahmaistujen rahamäärien suuruutta sekä kaiken maksattamista tavallisella kansalla.

Poliittinen eliitti on etääntynyt suomalaisen arkitodellisuudesta. Näin sanottu on tietenkin yleistämistä eikä tee oikeutta nousevaa kulttuuria rakentaville päättäjille. Kun kosketus perussuomalaiseen katoaa, päättäjät rakentavat vain päivänpolitiikkaa ja liukuvat lähes yksinomaan markkinavoimien käskyläisiksi. Ja samalla talouskasvun harha vahvistaa otettaan.

Toisinajattelun tukahduttaminen niin tieteissä kuin muissa elämistämme hallitsevissa valtajärjestelmissä näyttää tiukentavan otettaan. Kuitenkin juuri toisinajattelu on hedelmällistä - tosin vaaraksi hyväksytyille toituksille.

2. Nousevan kulttuurin osatekijöistä

Edellä rappeutuvaan kulttuuriin kuuluvien joidenkin osatekijöiden poimiminen ei tuottanut vaikeuksia. Samalla tavoin - luettelomaisesti - ei voi saada esille nousevan kulttuurin osatekijöitä. Niitä on selvästi olemassa, mutta enemmän vielä piilossa kuin ilmaisuuden tai toiminnan tasolle tulleina. Suomalaisen luovuus on kuitenkin heräämässä.

Miten nykyinen kulttuurin tila vaikuttaa suomalaisen henkiseen tilaan?

Historiallisena aikana suomalaisen on elänyt alistetussa asemassa, alempaan kansanosaan kuuluvana. Ensin 600 vuotta siirtomaana Ruotsin valta-asemaa rakentamassa, jolloin kuninkaat ja kuningattaret lahjoittivat suosikeilleen maan asukkaiden lailleiseksi katsottavaa maaomaisuutta. Sen jälkeen 100 vuotta Venäjän suuriruhtinaskuntana, mikä aika oli monin tavoin onnellisempaa ja hyödyllisempää kuin edellinen. Vasta sortovuodet muuttivat tilanteen. Tätä suomalaisen itsetunnon rasiotta ilmaistaan kuitenkin vain tsaarinvallan perinnöksi.

Jos nyt kokemamme ns. lama seurauksineen olisi jossain muodossa, mutta vastaavan suuruisesti vaikuttavana toteutunut Ruotsin tai Venäjän vallan alaisuuden aikana, se ei olisi sanottavasti vaikuttanut suomalaisen henkiseen tilaan. Se olisi merkinnyt vain yhtä pakon edessä hyväksyttävää lisärasitetta.

Suomalaisen itsetunto on kohtenut huomattavasti itsenäistymisen jälkeen, ja varsinkin talvi- ja jatkosotaa seuranneena aikana. Toisin kuin Ruotsin ja Venäjän vallan alaisuudessa suomalainen tiedostaa nyt tilanteen ja peilaa rappeutuvan kulttuurin osatekijöihin omaa tilannettaan. Suomalainen tiedostaa: rikkaat tulevat rikkaammiksi ja köyhät tulevat köyhemmiksi, päättäjien moraali on romahtanut, kaksinaismoraalin käyttäminen ei enää hämää, työttömistä

eivät käytännön tasolla huolehdi edes ammattijärjestöt - ja paljon muuta.

Suomalaisen itsetunnon tällä tavoin heräämisen ja vahvistumisen vaikutus on tässä tilanteessa kahdenlainen. Toisaalta lohdullinen, koska sitä ymmärryksellä hyväksi käyttämällä on mahdollista rakentaa nousevaa kulttuuria. Toisaalta vaarallinen: ellei sitä "hyödynnetä" ymmärryksellä, suomalainen soveltaa päättävän eliitin moraalin rappeutumisen omaan elämiseensä, omaan moraaliinsa ja henkiseen tilaansa ja katsoo oikeudekseen toimia sen mukaisesti.

Suomalaisen luovuuden merkityksestä

Kulttuuriaan - omaa henkistä tilaansa - rakentaessaan suomalaiset elävät tässä ajassa, mutta heillä on menneisyytensä mukanaan.

Suomalaisen historiantutkimuksen tunnetun perustan loi 200 vuotta sitten Henrik Gabriel Porthan. Monet vierasmaalaiset eri alojen tieteenharjoittajat ovat kuitenkin luoneet suomalaisten alkuperästä ja vaiheista viralliseksi hyväksytystä tyystin poikkeavan näkemyksen. Lähtökohta on kauempana kuin 5000 vuoden takana, ja kansan vaiheet ovat tuona aikana olleet moninaiset. Tämän ajan kuluessa on luotu suomalaisten nousevaa kulttuuria. Sieltä on peräisin myös suomalaisen luovuus, piilevä voimavara.

Luovuus käsitteenä on kahdenlainen. Yleisesti kuulee esim. sanottavan, että tietokone kehittää luovuutta. Miksei, mutta silloin on kysymys vain tiedon käsittelemisestä, tiedollisesta luovuudesta, minkä kehittäminen kyllä kuuluu arkielämämme velvollisuuksiin. Sen sijaan sisäinen luovuus on ihmisen perusolemukseen kuuluva alkuvoima, joka pyrkii etsimään ilmentämiskanavan arkitodellisuudessa.

Suomalaisen sisäinen luovuus sisältää aihioita, luovuuden energioita. Enimmäkseen se on piilevänä voimavarana, koska elämisemme yhteiskunnan valtajärjestelmien ohjelmoimana ei aktivoi luovuuden esille tulemistä. Toisessa suomalaisessa luovuutta on hivenen verran, toisessa enemmän, mutta luovuuden alkuvoiman määrä ei ole riippuvainen koulutustasosta tai muista yhteiskunnassa vaikuttavista tekijöistä.

Luovuuden patoutuminen kasvattaa osaltaan myös suomalaisen psyyken paineita ja epäjärjestystä. Ne purkautuvat sitten monella "kansallisella" tavalla. Pahimmillaan ne saattavat johtaa mielen kaaokseen, mutta onnellisimmassa tapauksessa kaaoskin sisältää mahdollisuuden aivan uuteen luovuuteen.

Mitä voisimme tehdä tätä aikaa ja tulevaisuutta varten?

Henkinen ihmisessä ei ilmene erillisenä, vaan toimii aineen eli fyysisen ihmisen välityksellä. Niinpä arkielämämme vain jonkin kapean erillisalueen voimakas korostaminen tai

vahvistaminen kokonaisuuden kustannuksella on turmiollista. Kysymys on suomalaisen yksilön ja suomalaisen yhteiskunnan kokonaisuudesta.

Tässä aivan pelkistettynä "toiminta-ajatus" tulevaisuutta varten:

Euroopan yhdentymishankkeet asettavat Suomen ja muut Euroopan valtiot aivan uudenlaisten kysymysten eteen - sellaisten, joita ei voida pelkistään ajaa tietokoneilla eikä määrittellä yhteisillä laeilla ja asetuksilla. Historia ei toista itseään - olemme ennen kokemattomien tilanteiden edessä.

Myös suomalaisen yhteiskunnan erilaisia järjestelmiä tulevat lähi-

vuosina epäilemättä ravistelemaan ennen kokemattomat muutospaineet riippumatta siitä, millaiseksi Suomen asema muotoutuu Euroopan yhdentymishankkeissa. Nuo muutokset - uudet mallit - olisi parhainta tehdä omin voimin ja omilla mahdollisuuksilla selkeyttämällä kuitenkin samalla kosketuskohdat muussa Euroopassa tapahtuviin muutoksiin.

Mallien luomisessa suomalaisen luovuuden osuus olisi ratkaiseva. Suomi voisi siinä olla edelläkävijä ja suunnannäyttäjä myös muulle Euroopalle, jos - tarkoitan kun - toimeen tartutaan.

Väri voimavarana

on virikekurssi, jossa käsitellään värin kokemiseen ja käyttöön liittyviä kysymyksiä maalausharjoituksina.

Kurssi soveltuu niin väri-ilmaisun harrastajille kuin niille, jotka eivät "osaa" maalata eivätkä ole sitten kouluaikojen yrittäneetkään.

Kurssin ohjaajana toimii Kriittisen korkeakoulun INKA-semiaarin maalauksen opettaja, KuvO Pirkko Hakkila ja vierailijana taiteilija, kirjailija Nelly Jurvelius.

Torstaisin 17.15 -19.30 Kriittisellä korkeakoululla 20.10. - 15.12. 1994

Ilmoittautumiset: Kriittiselle korkeakoululle 90-612 1511

Erkki Lähde

LUONNON TILA IHMISEN KUVASTAJANA

Maapallon metsien ja koko luonnon tila on huono. Metsäpinta-ala pienenee noin 20 miljoonaa hehtaaria vuodessa. Se vastaa likipitään Suomen metsien suuruista pinta-alaa. Yksistään sademetsät hupenevat jalkapallokentän kokoinen ala sekunnissa. Vauhti on koko ajan kiihtyvää.

Luonnon tutkiminenkin on pitkälle alistettu kovan tekniikan ja kemian palvelijaksi. Erityisesti tutkijat, tiedemiehet ja -naiset, kantavat vastuun tästä alistumisesta. YK:n kasvatus- ja tiedejärjestön UNESCON vuonna 1974 vahvistaman suosituksen mukaan tutkijalla tulisi olla mm. valppaus ennakoida tieteellisen tutkimuksen ja kokeellisen kehittämistyön todennäköiset ja mahdolliset yhteiskunnalliset ja ekologiset seuraukset. Ellei tätä kykyä ole eikä sitä ole koulutuksella kehitettävissä, tutkija on ilmeisesti väärällä alalla.

Tulevaisuus ilman radikaaleja muutoksia voi olla vain yhdenlainen. Tuhojen voimistuminen ja tihentyminen on looginen seuraus tuhoa ympäristöönsä kylvävien tehtaiden, laitosten tms. vanhenemisesta ja uusien rakentamisesta kiihtyvällä vauhdilla. Rinnan näiden "pommien" räjähtämisen kanssa etenevät toistaiseksi vielä suhteellisen hitailla kierroksilla esimerkiksi metsien autioituminen ja saastumisen ekokatastrofit. Teollistuneiden maiden metsäkuolemat aiheutetaan monenlaisilla ilmansaasteilla ja

niiden monimutkaisilla yhteisvaikutuksilla. Tiedemiehillä on "saasteiden" ja myrkkujen keksimisessä ja tuottamisessa aivan erityisiä "ansioita".

Tuhoista on kuitenkin näkyvis- sä vasta jäävuoren huippuja. Varsinaiset massatuhot ovat vasta tulossa. Ennusteita niistä kirjataan lähes säännönmukaisesti yhä lähempänä tapahtuviksi. Tiedemiesten valtajoukko "seisoo" neuvottomana ja yrittää selitellä asioita parhain päin. Samalla he riitelevät hyödyttömästi ns. tieteellisistä yksityiskohdista, esimerkiksi siitä, mikä saaste pahiten tuhoaa luontoa. Kokonaisuuden ymmärtäminen on hajonnut nykytieteen palapeleiksi. Taloudelliset, hallinnolliset ja poliittiset vallanpitäjät käyttävät taitavasti hyväkseen tiedemiesten hyödytöntä kinastelua. Tarvittaessa löytyy aina tiedemiehiä, jotka "tieteellisellä luotettavuudella" selittävät asiat vallanpitäjien mieliksi parhain päin ja syyttelevät ongelmista milloin pakkasia milloin sateita, kuivuutta tai esimerkiksi puiden ikääntymistä ja muita luonnon ilmiöitä.

Tässä ristiriitaisessa tilanteessa nousee esiin vakava kysymys: Miksi näitä vaurioita ja ongelmia ei voida tai ei haluta tunnustaa? Yhtenä syynä saatetaan olla, että tällöin jouduttaisiin myöntämään, että olemme toimineet ahneudessamme ja piittaamattomuudessamme väärin. Tunnustaminen merkitsisi, että ajattelu- ja elämäntapa olisi muutettava perinjuurin. Olisi luovuttava monista jo saavutetuista ai-

neellisista ja määrällisistä eduista ja tehtävä suorastaan konkreettisia tekoja tilanteen korjaamiseksi. Muutoksen peruslähtökohdaksi ymmärrän kaiken elämän kunnioittamisen. Siihen on sisäistettävä elämänvoimien ymmärtäminen sekä sellaisen uudenlaisen tutkimustyön ja tekniikan kehittäminen, jonka lähtökohtana on elämän säilyminen ja edistäminen.

Kirjoittajakoulutus

Kriittisen korkeakoulun kirjoittajakoulutuksessa kehitetään koulutettavien taitoa tuottaa lyriikkaa ja proosaa. Lisäksi tutustutaan erityisesti moderniin kirjallisuuteen. Koulutus on vaativaa ja edellyttää lujaa henkilökohtaista työpanosta.

*Pääopettajana toimii kirjailija **Matti Paavilainen**.*

Koulutukseen valitaan lahjakkaita kirjoittajia hakemusten, tekstinäytteiden ja valintatilaisuuden perusteella.

*Pyydä tarkemmat hakutiedot: Kriittinen korkeakoulu,
Köydenpunojankatu 4 b. 00180 Helsinki
puh 90-612 1511 ja fax 90-680 2990.*

Aino-Kaarina Mäkisalo

TÄHTIÄ PIMEÄSSÄ

"Suomen henkinen tila ja tulevaisuus" -kansalaispuheenvuoron johtopäätöksissä esitetään, että pitkän aikavälin tavoitteena on kehittää suomalaista yhteiskuntaa tavalla, joka lisää sen joustavaa kestäkykyä. Keskeisten alueiden luettelossa mainitaan myös luova taide ja kulttuurielämä. Myös kirkkojen katsotaan olevan niiden järjestöjen joukossa, jotka voivat vaikuttaa suomalaisen isetunnon kohentumiseen ja mentaalisten lukkojen avaamiseen.

Taiteella ja uskolla on mielestäni erittäin tärkeä rooli sekä tutkittaessa kansakuntamme henkistä tilaa että identiteetin luojana, vahvistajana sekä toivon antajana. Terho Pursiainen kirjoittaa Iltalehdessä 7.12.93, että Niiniluodon työryhmästä puuttui jotain: taiteilija.

Mitä Suomen henkisestä tilasta kertoo se, että työryhmästä puuttui taiteilija? Mitä taiteilijat ja taide kertoo tällä hetkellä maamme ja kansalaisten henkisestä tilasta?

Runoilija Kaarina Valoaalto kirjoittaa taiteilijan suhteesta yhteiskuntaan (katkelma kokoelmasta "Minä pieni Krysoliitti", Otava 1983):

"Olen valveilla. Herkkä kuin kosketin, mikään sähkökatko ei teps minuun. Toimin vääjäämättömällä vaistolla, jota ei harhauta maailman uutiset. Voisin ottaa esimerkin, yhtä tarkasti kuin ihminen voi tietää ajan, omistamatta kelloa, nyky-yhteiskunnassamme, voi olla perillä suurista linjoista, totuuksista, tuijottamatta

joka jumalan päivä vähintään tuntia sanomalehtien vaihtuvia virtuooseja.

Mitä varten pikkurikolliset, huorat, kiertelevät katukaupustelijat, mustalaiset tietävät elämästä enemmän kuin Finlaysonin insinöörit, oppineet kamreerit, sillanrakentajat ja kardinaalit, lipunkantajat ja koulunsa käyneet. Raottavat akvaariotaan, eivätkä tohdi tehdä edes typeriä kysymyksiä, pelosta olla typeriä he jäävät typeriksi loppuiäkseen. Pelosta näyttää pelkonsa he jäävät raukoiksi lopuksi ikäänsä. Pelosta näyttää tunteitaan, he jäävät amputoiduiksi loppuiäkseen.

Tunnen kuuluvani suureen heimoon, villien ja vapaiden, joita eivät seinät estä, virastojen käytävät. Niihin jotka hengittävät parhaiten taivaan alla. Niihin joita avaimenreiät pelottavat. Seinät kangistavat.

Vain minä tiedän epävarmuuden. Minun kamppailuni, rakkaat ystävät, suokaa anteeksi että ilmaisen sen näin naivisti, käydään perustasolla. Niin alkeellisilla rajoilla

kuin on kysymys omasta identiteetistä, joka päivittäin katoaa minulta kuin solki hiuksista."

Jo pelkästään se, että taidetta tehdään - ja sitä tehdään olipa lama tai ei - on toivoa antavaa. Taiteilijat ovat aina olleet henkilöitä, jotka ovat kosketuksessa sisäiseen itseensä, voimavaroihinsa ja luovaan kaaokseensa, mutta myös herkässä suhteessa ympäristöön. He eivät välttämättä analysoi, mutta heidän taiteensa ilmaisee sanoin, kuvin, värein ja liikkein hyvinkin selvästi, jos osaa tai haluaa nähdä ja kuulla. Taiteen tehtävä ei ole kertoa aikakauden henkisestä tilasta, mutta se heijastaa aikaansa väistämättä.

Kun puhun näin yleisesti taiteesta, niin tarkoitan kaikille taidelajeille yhteistä ydintä, joka on löydettävissä ja hapuillen kuvailtavissakin. Se on samalla abstrakti, mystinen ja aineellinen. Se on samoin kuin usko kokijalleen totta ja hyvin persoonallinen elämys. Parhaimmillaan taide ja usko auttavat yksilöä tunnistamaan identiteettinsä, vahvistavat jo iduillaan olevaa itseä, antavat uuden huikaisevan näkökulman elämään ja voimistavat uskoa hyvyyteen, kauneuteen ja totuuteen.

Taideteos on kuin aukko, energiaa säteilevä tähti pimeässä. Jos perhosen siiven värähdyksellä on ennalta-arvaamattomat vaikutukset, niin mitä vaikutuksia on taiteella, jonka kumppani on totuudellisuus? Maailma

on siinä kohden läpinäkyvä ja läpihengittävä.

Olen kokenut yhteiskuntamme henkisen kehityksen kulkevan kohti muurien rakentamista oman maailman ympärille. Sama tapahtuu suuremmissa mittasuhteissa Euroopassa. Sama tapahtuu ihmisen mielessä, kun hän eristää kosketuksen tunteisiinsa ja ruumiiseensa. Meidän on mahdollista elää koko elämämme omassa maailmassamme olematta eläytyvästi tietoisia toisista maailmoista. Voimme myös kuulla ja nähdä vain tietynlaista taidetta.

Mitä kertoo Suomen henkisestä tilasta vastavalmistunut Oopperatalo ja presidentin virka-asunto Tamminiemessä? Mitä sanomaa huutaa Savoyteatterissa esitettävä Presidenttipeli? Entä mitä kuiskii Bo Carpelanin Alkutuuli? Kuka kuuntelee nuorten vielä tuntemattomien rockyhtyeiden sanoja ja säveliä? Entä tekno-musiikki ja "ravit"? Taiteilija Osmo Rauhalan arkaaiset eläinhahmot ovat koskettaneet ihmisiä ympäri maailmaa.

Minusta olisi myös hyvin tärkeää kuunnella taidetta, joka on vasta syntymässä kaukana oopperataloista kellareissa ja hiljaisuudessa.

Taiteelle ja uskolle on yhteistä kosketus perusasioihin elämässä. Osan suomalaisista on ehkä tänä päivänä helpompi kävellä sisään kirkkoon kuin etsiä itselleen vieraan taidemuodon pariin. Mikä on elämän tarkoitus? Mistä voimaa ja toivoa tulevaisuuteen? Kirkosta haetaan nyt

tosissaan vastauksia elämän peruskysymyksiin. Kirkko on asetettu suomalaisessa yhteiskunnassa tarkoin rajatulle paikalle, ei suinkaan keskelle kylää enää aikoihin. Siltä ei ole totuttu tosissaan hakemaan vastauksia elämän peruskysymyksiin. Se on koettu elämälle vieraaksi, moralisoivaksi, tyhjäksi ja valtaa käyttäväksi, eikä syyttä. Eikä kirkko harvoja poikkeuksia lukuunottamatta ole yllättänyt. Mutta oman tyhjyytensä keskeltä se puhuu perusarvoista: ihmisen ainutlaatuisuudesta, joka perustuu hänen olemassaolonsa ei tekemisiinsä, lä-

himmäisen rakkaudesta, elämän syvän tarkoituksen etsimisestä ja totuudellisuudesta. Jos ihminen löytää nämä arvot sisäiseksi rikkaudekseen, niin hän ei ole enää kenenkään vallan alla, ei myöskään kirkon. Hän on tiellä kohti yksilöitymistä, itsekunnioitusta, vastuullista kumppanuutta; aikuisuutta.

Näen, että taide ja usko voivat aidoimmillaan antaa toivoa ja iloa elämään. Ne ovat kuin sateenkaarisilta, jonka päätä ei näy, ja joka hetkeksi välähtää näkyviin kadotakseen sitten.

Antti-Veikko Perheentupa

HENKINEN ALENNUSTILA JOHTUU HEIKOSTA HENGENVILJELYSTÄ

Ennen kuin kansakunnan henkistä tilaa voidaan mielekkäästi käsitellä, on henkisen käsitettä selkeytettävä. Henkisen olemus ei suinkaan ole nykyisessä kulttuurissa selvä. Henkinen voidaan samaistaa inhimillisiin hengentuotteisiin, jotka ovat luonnehdittavissa myös objektivoituneeksi hengeksi. Henkinen on tällöin ihmisen kehityksessään saavuttama taso, joka tekee hengentuotteet mahdollisiksi. Henkistä tilaa arvioidaan syntyvien hengentuotteiden määrän ja laadun perusteella. Hengentuotteet liittyvät yleensä tieteisiin ja taiteisiin.

Toinen tapa on nähdä henkinen ilmapiiirinä, joka muodostuu ihmisten mieltä hallitsevista ajatuksista ja asenteista, esimerkiksi kansallisen itsetuottamuksen tasosta ja uskosta huomiseen. Henkisellä tarkoitetaan tällöin ylikysilöllistä kokemistapaa, jonka olemus on tarttuva. Tähän henkisen tulkintaan liittyy puhe henkisestä lamasta, joka heikentää ihmisten kykyä kamppailla paremman tulevaisuuden puolesta.

Kolmas tapa on nähdä henkinen elämän perusolottuvuutena, jota aineellinen taso heijastaa ja joka on kaiken elämän voimanlähde. Tässä ajattelutavassa tosiolevaisia ovat voimat, jotka muodostavat kulttuurin ja arvojen lähtökohdan. Kansakunnan henkinen tila riippuu henkisen läsnäolosta. Mitä voimakkaampi on yhteys henkiseen, sitä vahvempi yksilö ja kansakunta on kestävämmän aineellisen elämän eteen tuomia ongelmia.

Kullakin tulkinnalla on historiallinen taustansa. Henkinen on eri aikoina ja eri ajattelun perinteissä ymmärretty jyrkästi eri tavoin. Nykyaikaa ja erityisesti nykyajan tieteellistä ajattelua hallitsevat pääasissa näkemykset, joissa henkisellä ei ole itsenäistä olemassaoloa. Professori Ilkka Niiniluodon esittämä kansalaispuheenvuoro ei kerro lähtökohtiaan, jotka kaiketi oletetaan tunnetuiksi. Ilmeisesti ne ovat vallitsevan tieteellisen näkemyksen mukaisia.

Työryhmän puheenvuorossa käsitellään Suomen nykyistä tilannetta osittain tosiasioina mutta pääasiassa vallitsevana kokemuksena ja sen tulkitoina. Epäselväksi jää, mihin halutaan vetää raja kansakunnan aineellisen ja henkisen tilan välille ja pidentäänkö sellaista rajaa yleensä mahdollisena. Työryhmä ei käytä vanhaa hengenviljelyn käsitettä, jolla voitaisiin kuvata aktiivisia pyrkimyksiä

kansakunnan henkisten voimavarojen lisäämiseksi. Voi kysyä, sopiiko tällainen ilmaus ollenkaan vallitsevaan tieteelliseen näkemykseen henkisen olemuksesta. Ehkä henkisyyttä pidetään vain sellaisena inhimillisen toiminnan kenttänä, jolla tuotetaan tietoa ja esteettisiä arvoja. Tämä ajattelutapa näyttää yleisesti puhuvan eettisistä ja moraalisista arvoista rinnakkain tekemättä niiden välille selvää eroa. Kaiken takana tuntuu olevan luottamus tietoon ihmisen korkeimpana saavutuksena.

Hengenviljely voitaisiin nähdä laveasti, jos lähtökohtana on henkisen ulottuvuuden omaehtoisuus. Tällöin hengenviljely tarkoittaa kaikkea sellaista ihmisen toimintaa, joka ammentaa elämän arvoja ja tulevaisuuden tavoitteita henkisestä. Kysymys on keskeiseltä osin arkipäivään ulottuvasta moraalisesta herkkyydestä, jonka voimalla yksilöt voivat nousta kansakunnan henkiseksi johtajiksi. Eräs tapa tutkia kansakunnan henkistä tilaa onkin kysyä, kykeneekö kansa nostamaan keskuudestaan henkisiä johtajia.

Hengenviljely tarvitsee ajatuksen vapautta. Historia tosin osoittaa, etteivät kovimmatkaan sortojärjestelmät kykene sitä täysin tukahduttamaan. Pahemmin kuin ulkoiset auktoriteetit hengenviljelyn tuhoaakin ihmisten sisäinen autoritäärisyys. Yksi totuus ei ole koskaan riittänyt eikä tule riittämään inhimilliselle luovuudelle. Henki vaatii vapautta tehdä

kaikki kysymykset uudelleen toisella tavoin.

Hengenviljelylle ei kuitenkaan riitä vain ajatuksen vapaus. Sen lisäksi tarvitaan elämän välttämättömyksien turvaamista. Nykyaikaisessa yhteiskunnassa tätä pidetään itsestään selvänä. Yhteiskunnan sisään on rakennettu keskuksia, joissa hengenviljelyn ulkoiset edellytykset on kohtuullisesti turvattu. Ulkoisesta turvallisuudesta maksetaan kuitenkin aina jokin hinta, jokin vero yhteiskunnan valtajärjestelmille. Tämä hinta voi koskea myös hengen vapautta.

Nykyistä suomalaista yhteiskuntaa ei voi syyttää saituudesta hengenviljelyn tukemisessa. Aineelliset edellytykset hengenviljelylle ovat tämän päivän Suomessa mahtavat. Onneksemme elämme kulttuurissa, jossa ulkoinen valta ei sanele totuutta. Mutta tämä ei ole mikään taie hengenviljelyn korkeiden ihanteiden toteutumisesta. Kansakunnan henkisen tilan arviointi muuntuukin vahvasti kysymykseksi siitä, onko ulkoisesti vahva yliopistolaitos sisäisesti riittävän epäautoritäärisen.

Yliopistot eivät voi olla mikään muusta yhteiskunnasta erillinen saareke. Hengenviljelyn keskuksina niiden täytyy koko ajan peilata yhteiskunnan tilaa, huolehtia siitä, että yhteiskunta on läpinäkyvä. Tämä on erityisesti yhteiskuntatieteiden tehtävä. Myös filosofialla on tässä roolinsa, sillä terveessä yhteiskunnassa tarvitaan jatkuvaa arvokeskustelua.

Suomen henkistä tilaa tutkailemaan asetettu työryhmä on sivuttanut kysymyksen yhteiskuntatieteiden ja filosofian tilasta anteeksiantamattoman kevyesti. Osittain syy on siinä, että ryhmä puhuu omasta asiastaan. Jos katsotaan niitä julkaisuja, joihin viitaaamalla työryhmä haluaa osoittaa yhteiskunnallisen keskustelun vireytystä, on vaikea yhtyä myönteiseen arvioon. Nimenomaan yliopistomaailmaa edustavat puheenvuorot ovat pääosin eri rahastojen tilaamia leipäpappien saarnakokoelmia, joista on vaikea löytää nykyisen tilanteen vaatimia uusia ajatuksia.

Yhteiskuntatieteellisen tutkimuksen tulisi tällä hetkellä olla poikkeuksellisen kriittisen tarkastelun kohteena. Tämä johtuu siitä, että suurista voimavaroista huolimatta yhteiskuntatieteet osoittautuivat täysin kykenemättömiksi ennakoimaan hyvin vaaralliseksi osoittautunutta kehitystä. Toistaiseksi niillä on myös ollut perin vähän sanomista muuttuneen tulevaisuuden haasteisiin. Otan yhden esimerkin. Suomen Pankki on julistanut tavoitteekseen hyvin matalan inflaation. Tilanteessa, jossa pääoma-arvojen deflatorinen kehitys on ratkaisevasti muuttanut sekä suurten yritysten että lukuisten kotitalouksien tasetilannetta ja uhkaa aiheuttaa vaarallisia ketjureaktioita, tällainen ratkaisu on keskeisesti myös sosiaalipolittinen. Se on kuitenkin saatu tehdä yhteiskuntatieteiden edustajilta täysin rauhassa. Toinen esimerkki voisi olla

pankkisalaisuus. Julkisuuteen on tullut riittävästi tietoja ilmentämään sitä, miten suuren vaaran muodostaa keskeisen taloudellisen vallankäytön läpinäkymättömyys. Ehkä tämä ongelma ei yhteiskuntatieteiden keskinäisen työnjaon puitteissa kuulu kenellekään vai mistä johtuu, että tutkijat ovat siitä julkisuudessa lähes tyystin vaienneet.

Jos Suomen henkistä tilaa arvioidaan yhteiskuntatieteiden pohjalta, sitä ei voi sanoa vain huonoksi. Se on katastrofaalinen. Sama arvio koskee myös filosofiaa siltä osin, kuin sillä pitäisi olla sanomista tämän päivän todellisuudelle. Tämän on toimikunta puheenvuorollaan itse parhaiten osoittanut.

Työryhmä näkee puutteena sen, ettei tutkijoita ja intellektuelleja ole Suomessa totuttu kuuntelemaan. Akateeminen maailma saa kuitenkin syyttää tästä pääasiassa itseään. Ei neuvoja tulla yliopistolta kyselemään, jolleivät professorit ja muut tutkijat kykene esiintymään julkisuudessa uskottavasti.

Teksti muuttuu uskottavaksi argumentoinnin terävyydellä eikä sillä, että sen loppuun liitetään oppineisuuden osoitukseksi pitkä kirjallisuusluettelo. Suomen ilmapiirissä on edelleen vahvoja autoritäärisiä piirteitä. Valtionhallinnossa ovat korkeimman ymmärryksen haltijoiksi perinteisesti julistautuneet valtiovarainministeriö ja Suomen Pankki. Tämä perinne ei murru voivottelemalla. On luotava

toisenlainen keskustelemisen ja kuuntelemisen ilmapiiri. Tämä on hengenviljelyn tehtävä.

Akateemisen maailman tulisi mennä itseensä. Siellä vallitsee raskas ja usein hyvin autoritääriin keskustelun perinne. On valmiutta vastata kysymyksiin, joita ei kukaan ole tehnyt. Mutta uusia raikkaita kysymyksiä uskalletaan esittää harvoin, eikä yleensä silloin, kun näihin kysymyksiin ei ole helppoja vastauksia.

INKA 21.vuosi INKA

Haluatko muuttua omaan suuntaasi? INKA, Inhimillisen kasvun seminaari on ollut ratkaiseva vuosi monelle. Kokemisen ja älyn harmonian etsintää. Ulos ulkokohtaisuudesta.

Luentoja, taideaineita ja keskusteluryhmä.

Eriyistaitoja ei edellytetä. Kurssi alkaa syyskuun puolivälissä ja päättyy huhtikuussa. Tiistaisin ja keskiviikkoisin klo 17.15 - 20.30, yhteensä n. 220 t.

Vapaamuotoiset hakemukset 31.8. mennessä Kriittiselle korkeakoululle.

Esitetilaukset ja tiedustelut arkisin klo 9-15
puh. 90-612 1511.

Toteutetaan yhteistyössä OK-opintokeskuksen kanssa.

Kalevi Suomela

DEMOKRATIA ON NÄHTÄVÄ KULTTUURINA, EI VAIN FORMAALISINA PELISÄÄNTÖINÄ

Kun etsitään vastausta kysymykseen, mikä on Suomen henkinen tila ja tulevaisuus, monet vastaukset ovat mahdollisia - ja tosiakin. Oleellisia ovat minun mielestäni ne, jotka koskevat yleisen ajattelumme kehittymistä koskien demokratiaa ja siihen läheisesti liittyviä arvoja.

Tämä raja sulkee minun tarkasteluni ulkopuolelle esimerkiksi ympäristömme tilan hahmottamisessa ilmevän yleisen mielipiteen realistisuuden tai epärealistisuuden arvioimisen, vaikka juuri tällä kysymyksellä onkin tulevaisuutemme kannalta tavattoman suuri merkitys.

Jos pitäisi puristaa yhteen samaan suurin demokratiaamme liittyvä pulma luulen, että valitsisin siksi sanaksi vieraantumisen. Kansakuntamme henkistä tilaa luonnehtii poliittinen vieraantuminen.

Taaksepäin katsottaessa 60-luku ehkä näyttäytyy vuosikymmenenä, jolloin nuori tasavaltamme kypsyi melkein aidoksi demokratiaksi. Maa-ilmansotien väliseen aikaan liittynyt tasavallan tuskallista synnytystä heijastellut rajoittava poliittinen kulttuuri väistyi silloin lopullisesti. Sota ja rauhanteko olivat pakottaneet etsimään uuden ulkopoliittisen suunnan; se merkitsi myös suurta muutosta sisäpoliittisessa kulttuurissa. Väestön nopea koulutustason nousu loi osaltaan

edellytyksiä ihmisten kansalaistumiselle. Puoluelaitos tuntui kohtuullisen aidosti heijastelevan erilaisia poliittisia pyrkimyksiä, intressejä ja arvoja. Ihmiset osallistuivat poliittiseen debattiin ja poliittista keskustelua pidettiin arvossa.

Mitä on tapahtunut? Tänä päivänä poliittinen päätöksenteko käsitetään yhä vähemmän yhteisenä päätöksentekona. Suuri osa nuorisosta pitää kynnisesti sellaista luonnehdintaa politiikasta yksinkertaisesti bullshittinä. Kynnisyys ei ole kaukana aikuistenkaan asenteista; niitä leimaa kuitenkin enemmän näyttämöllisyys. Poliitikasta on tullut kovin monelle show.

Ihmiset tuntuvat jakautuneen kahteen kastiin: heihin ja meihin, poliitikkoihin ja kansaan. "Me" emme ole vastuussa. Poliitikot ovat. Heihin voidaan ikään kuin kollektiivina liittää mielikuvia ja etikettejä: pelureita oman edun tavoittelijoita, rötöstelijöitä, valehtelijoita jne. Tällainen pahuuden projisointi poliitikkoihin on muodikasta.

Demokratia voidaan käsittää puhtaasti muodollisena valtiollisen päätöksenteon pelisääntökokoelmana, jossa oleellista ovat henkilö- ja -ääni periaate sekä enemmistöpäätökset. Euroopan demokratian kaksisataavuotinen historia opettaa kuitenkin, että demokratia ei ole vain formaalinen päätöksenteon järjestelmä vaan poliittinen kulttuuri, jossa vapausarvojen ohessa solidaarisuusarvot ovat tärkeitä. Säilyäkseen elävänä demokratian on myös oltava kehittyvä kulttuuri.

Suomessa yhteiskunnallinen solidaarisuus sodan jälkeen oli kansakunnan puolustus- ja säilymiskokeuksen synnyttämää. Jälleenrakennuksen vuodet pitkittivät ja vahvistivat tätä kokemusta. Se loi pohjan ns. hyvinvointivaltion rakentamiselle 60- ja 70-luvuilla. Nyt hyvinvointivaltion sanotaan olevan kriisissä. Useimmat tarkoittavat, että se on rahoituskriisissä. Minä tarkoitan, että se on legitimeettikriisissä, jonka takana on Suomen henkinen tila.

On olemassa suosittu teoria, jonka mukaan Neuvostoliitto, vaikka olikin poliittisesti vastenmielinen ilmiö, edisti Länsi-Euroopan hyvinvointivaltioiden muodostumista, koska se sai eurooppalaisten valtioiden oikeiston pelkojensa vuoksi tekemään sosiaalipoliittisia myönnytyksiä vasemmistolle. Teorian nähdään saavan vahvistusta siitä, että hyvinvointivaltioiden purku on aloitettu samaan aikaan Neuvostoliiton kuoleman kanssa. Pidän tätä teoriaa virheellisenä.

Kovat liberalistiset arvot alkoivat nousta jo 80-luvun alussa. Eräs sen ilmentymä meillä oli ns. hyväosaisten kapina ja ns. marginaaliverotuksen alentamisesta käyty keskustelu. Samaa ilmiötä ovat edustaneet vaatimukset esimerkiksi kunnallisten terveyspalveluiden maksullisuudesta, jotka kuultiin jo ennen kuin taloudellinen taantuma vauhditti kaikkiiin julkisiin palveluihin kohdistettuja karsimis- ja purkamisvaatimuksia.

Jos kansakuntamme demokratia perustuisi eläville solidaarisuusarvoille, lamaan reagoitaisiin päinvastoin kuin nyt tapahtuu; köyhimmiltä ei leikkataisi, jotta hyvinvoivien ei tarvitsisi luopua mistään. Todellisuudessa tulot erot ovat viimeisen vuosikymmenen aikana kasvaneet ja tendenssi on - vaikka valtavan työttömyydenkään vaikutusta ei otettaisi lukuun - voimistunut aivan viime vuosina.

Meidän tulevaisuutemme terveenä demokratiana voi perustua vain siihen, että sekä oikeisto että vasemmisto kykenevät uudistamaan roolinsa keskeisten demokratia-arvojen kantajina. Neuvostotalitarismin kuolema luo sille hyvät edellytykset, sillä sen olemassaolo esti monia näkemästä, mikä aidosti on demokratiassa oikeiston ja vasemmiston rooli.

Oikeiston keskeinen arvo on vapaus. On kuitenkin harhakuvitelma, että yritteliäisyyttä kannustava ilmapiiri edellyttää uusliberalistisen kielteisyyden hyvinvointivaltiota kohtaan. Luultavasti on päinvastoin niin, että

väestöön laajasti leviävä yritteliäisyyden henki on puhallettavissa eloon vain, jos hyvinvointivaltion infrastruktuuri luo sille kantavan perustan. Vasemmiston keskeinen arvo on solidaarisuus. Se ei kuitenkaan viestity kansakunnalle motiiviksi, jos puhunnassa päällimmäisenä on saavutettujen korporatiivisten etujen puolustami-

nen. Vasemmisto ei myöskään voi enää tukeutua ihmisten passiiviseen palkkatyöläisidentiteettiin. Sen täytyy nojata aktiivisempaan ihmiskuvaan ja ottaa vastuuta sellaisen yleistymisestä samalla kun ulottaa solidaarisuusarvonsa perinteisten luokkarajojen yli koko yhteiskuntaan.

Syksyn 1994 kursseja ja seminaareja:

Äänen syvän ymmärtämisen ja kokemisen alkeiskurssi

Lauantaina 24.9., kouluttajana: laulunop. Kirsti Autio.

Löydä äänesi avulla voimavaroja, tasapainoa ja kykyä rentoutua.

Äänen syvän ymmärtämisen ja kokemisen jatkokurssi

Perjantaisin 17.15 - 19.30; 23.9., 7.10., 21.10., 4.11., 18.11. ja 2.12. 1994.

Opettajina Kirsti Autio ja Raisa Saloheimo.

Unet voimavarana

19.9. - 12.12.94, 7 kertaa, ohjaaja: FL Marja Saarenheimo

Uni hoitaa, auttaa kehittymään ja rikastaa elämää. Ryhmässä työskennellään kokemusten ja tunteiden kanssa, joita unissamme kohtaamme.

Uni ja todellisuus -seminaari, Mandala work shop

9.-11.9. 1994, 650 mk, kouluttaja: Ph.D., psykologi Léo Matos

Mandalan tekeminen on persoonalliseen kehitykseen tähtäävää, syvällistä työskentelyä kuvien ja värien muodossa itsetuntemuksen syventämiseksi ja elämän rikastuttamiseksi.

Mielikuvat voimavarana

Kouluttaja: LL Pekka Aarninsalo

Kurssilla harjoitellaan keskittymistä, mielikuvien ja visualisoinnin käyttöä mm. erilais-
ten tavoitteiden saavuttamisessa.

Kurssit sopivat kaikille kiinnostuneille eivätkä ne edellytä ennakkotaitoja tai -
valmiuksia.

Toteutetaan yhteistyössä OK-opintokeskuksen kanssa.

Esitetilaukset ja ilmoittautumiset: Kriittinen korkeakoulu puh. 90-612 1511

fax 90-680 2990.

Mikko Telaaranta

SUOMALAISEN HENKINEN TILA JA TULEVAISUUS

Sitoutumattomuus Suomen ja rajattomuus maailman ongelmana

Olen pohtinut suomalaisuutta elämäni aikana moneen otteeseen työni puitteissa sekä siksi, että olen asunut elämästäni kuusi vuotta hyvin kaukana Suomesta, Egyptissä ja Yhdysvalloissa. Toisaalta, näiden pitkien ulkomaavuosien aikana olen pohtinut myös maailman tilaa ja tulevaisuutta laajimmassa mielessä. Tässä suhteessa minua on viehättänyt oman vuosisatamme merkittävän ranskalaisen filosofin, Simone Weilin mietelmä: Olet syntynyt aikakausista parhaimpaan, aikaan, joka on menettänyt kaiken! Mutta aloitan ensin suomalaisuudesta ja sen ongelmista.

Suomalainen heikko itsetunto on jo kliseeksi vakiintunut hokema. Yhdysvalloissa minulle oli yllätys, että siellä kenties eniten julkisessa keskustelussa esiintynyt teema oli täsmälleen sama: amerikkalaisten heikko itsetunto! Kenties meillä Suomessa olisi oikeampaa puhua kulttuurimme nuoruudesta ja ohuudesta kuin heikosta itsetunnosta. Voisi sanoa, että itsetuntomme on tavallinen, mutta kulttuurimme poikkeuksellisen hentoa. Toki heti vedotaan ikiaikaiseen Kalevalaamme, mutta kalevalaisuus ei ole nykysuomalaiselle millään todellisella tavalla kulttuurinen tuki ja hen-

kinen selkäranka, jonka varassa voimme jotakin olla.

Kun tässä puhun kulttuurista, tarkoitan sanaa laajassa merkityksessä. Se pitää sisällään elämisen taidot ja henkiset voimavarat. Tässä suhteessa olen kehittänyt ajatusta, joka ainakin osaltaan voisi selittää kulttuurimme ohuutta. Olen ajatellut täksi selittäväksi tekijäksi Suomen virallista ulkopolitiikkaa, jonka korkein yläkäs on ollut kansan suuhun asti yletynyt sitoutumattomuus. Tälle sitoutumattomuudelle on toki vankka historiallinen perustansa maamme geopolitisessa asemassa. Mutta jos sitoutumattomuutta ajattelee ihmisen kasvun kannalta, voi nähdä sen myötä tulevat ongelmat. Sitoutuminen on näet elämän perusilmiö. Lapsi syntyy konkreettisesti napanuoralla äitiinsä sidottuna. Hän syntyy perheeseen, joka perustuu keskenäisiin sopimuksiin ja sitoumuksiin. Sitoutuminen merkitsee turvaa ja suuntaa - molemmat ihmisen kasvun kannalta ensiarvoisia käsitteitä.

Ongelma ei ole Suomessa uusi. Aikanaan emme olleet venäläisiä emmekä halunneet olla ruotsalaisia. Olkaamme siis suomalaisia. Mutta mitä on olla suomalainen? Onko se vain erilai-

suutta? Me emme ole itää emmekä länttä, mutta mitä me olemme? Pohjoistako? Mitä se taas voisi olla?

Kulttuurisesti on kuitenkin selvää, että jos me jotakin olemme, niin siitä saamme kiittää ns. länttä. Oikeusjärjestyksemme, yhteiskuntamuotomme, uskontomme, koululaitoksemme, korkeakulttuurinen perintömme - kaikki nämä ovat länsimaista perua. Hallinnollisessa kulttuurisamme, byrokratiassa ja järjestöllisyydessämme, sekä toisaalta sielullisessa kaihomielisyydessämme on tosin vahva itäisen kulttuurin leima, mutta nämä eivät muuta kokonaiskulttuuriamme vielä "itämaiseksi".

Suomalainen sitoutumattomuus ilmenee monella tasolla. Meillä asu-mukset ovat perinteisesti mahdollisimman kaukana toisistaan. Kylät eivät ole keskieurooppalaisittain tiiviitä yhteisöjä, vaan koostuvat erillistaloista, joiden verhojen raoista voi kyräillä etäältä muiden menoa. Samoin perhesuhteissa suomalaiset ovat toisilleen etäisiä ja löyhästi perheeseen sitoutuneita. Tässä suhteessa Suomi tosin kärsi samat kolhut kuin koko läntinen maailma 60-luvun suuressa yhteiskunnallisessa murroksessa, mutta meillä murros oli olen-naisesti voimakkaampi kuin muualla Euroopassa. Perheet hajosivat. Isovanhemmat asuvat tietämien taipaleitten päässä lapsistaan, jotka muuttivat työn ja kaupungistumisen myötä lähiöihin, jotka rakennettiin etäälle toisistaan ja kaikkien mielestä hienosti

puutarhakaupunginomaisiksi. Käytännössä tuo tarkoittaa sitä, että lähiöt eivät ole kaupunkia eivätkä maaseutua, eikä niissä juuri voi muodostua positiivista yhteisöllisyyttä, sitoutumista, joka voisi tuoda kulttuurista taustavoimaa asukkailleen. Perheensisällä kulttuuri on myös hajonnut lähes kokonaan. Molemmat vanhemmat ovat pakotettuja käymään ansiotyössä ja lapset puolestaan tarhassa. Yhteisiä perheen ruokahetkiä ei enää ole ja kaikki palaavat samaan aikaan viiden maissa yhtä ärtyneinä ja väsyneinä kotiin. Hyvä osoitus tässä suhteessa maamme kulttuurisesta ohuudesta on suomalaisen keittiön olemattomuus. Perinneruuista kyllä puhutaan, mutta niiden määrä on varsin vähäinen, eikä ruokakulttuuri ole juurikaan itse uusiutunut. Sen päälle on tullut vain uusi roskaruokakulttuuri. Nuoret uusavuttomat perheet eivät osaa laittaa minkäänlaista ruokaa ja yhä useammat työssäkäyvät aterioivat pääateriansa työmaaruokaloissa, joissa syödään pikemmin muonaa kuin ruokaa.

Tuntuu lähes traagiselta lukea Tasavallan presidentin 26. marraskuuta 1993 antamaa Julistusta (no. 1043) neljästä kiitospäivästä, jotka on koko maassa juhlallisesti vietettävä vuonna 1994. Siinä todetaan mm. "Kodilla ja perheellä on suuri merkitys sille, millaiseksi tulevien sukupolvien elämänarvot, vakaumus ja elämäntapa kehittyvät. Perheessä luodaan ne kantavat edellytykset, joiden

varaan turvallinen elämä voidaan rakentaa... Perheen merkitystä on tarkasteltava erityisesti vastuun ja turvallisuuden kannalta. Yhteiskunnan muutospaineissakin perhe voi antaa perusturvallisuuden... Mitä vahvemmat perhesiteet ovat, sitä paremmin (ihminen) selviää. Lapsen kasvulle ja nuoren itsenäistymiselle on tärkeää, että perhe säilyy yhteisönä, jossa tuetaan kasvua ehyeseen ja itsenäiseen aikuisuuteen."

Tuo on kaikki hyvin totta ja kaunista, mutta edellä esitetyn valossa nämä sanat saavat traagisen luonteen: kuinka kaukana olemme noista ihanteista! Miten vähän suomalaisessa nykyperheessä luodaan edellytyksiä millekään kunnolliselle elämälle! Ehyt ja itsenäinen aikuisuus edellyttää voimallista sitoutumista kaikilla tasoilla, oli kyse sitten perheestä, naapurustosta, päämääristä tai vaikka Jumalasta, mutta me suomalaisethan olemme sitoutumattomia!

Siirryn nyt laajempaan näkökulmaan maailman henkisestä tilasta ja tulevaisuudesta. Samasta perspektiivistä kuin yllä Suomen suhteen, voitaisiin maailman ongelma pusertaa yhteen käsitteeseen, joka olisi rajattomuus. Ajatus valtiollisesta rajattomuudesta on toki kaunis unelma, mutta siinä suhteessa maailma ei ole muuttunut lainkaan rajattommaksi, pikemmin päinvastoin. Sen sijaan lähes kaikilla elämän aloilla on rajattomuus ollut se virheellinen käsite, joka on johtanut maailmaa kuilun par-

taalle. Kaiken elämän aivan perustava ominaisuus on rajallisuus. Suurinkin hyökyaalto vaimenee joskus, suurinkin onnettomuus loppuu joskus; kaikki kasvu saavuttaa huippunsa joskus ja sen jälkeen alkaa väheneminen ja lopulta kuolema.

Rajattomuuden idea on peräisin hengellisestä maailmasta. Ihminen on etsinyt kautta aikojen kuolemattomuutta, elämän perimmäisen rajan, kuoleman voittamista. Ihmisen on vaikea hyväksyä kuoleman lopullisuutta. Tämä on toisaalta ainoa elämän alue, jolla käsite rajattomuus voi tulla todeksi. Mutta kun se on otettu sovellettuna materiaalisen ja taloudellisen maailman johtajatukseksi, on jokaiselle selvää, ettei seurauksena voi olla muu kuin katastrofi. Maailma ei ole luonnonvaroiltaan rajaton ja taloudellisen kasvun rajattomuutta tavoiteltaessa raja tulee sitä nopeammin vastaan mitä kiihkeämmin sitä tavoitellaan. Tämä tajutaan jo varsin laajasti, ja todennäköisesti se on tämän hetkisen laman perustavin syy. Suunta, jossa koko kulttuurimme johtotähti on länsimaissa ollut, on sulkeutumas- sa. Ihmiset tajuvat tämän talonpoikaisella järjellään, vaikka eivät osakaan suuntaa ja kulutustottumuksiaan muuttaa. Mutta tämä tietoisuuden taustalla tajuttu suunnan vääryys vaikuttaa kaikkeen. Se herättää kysymyksen suunnasta, joka on ihmiselle henkisesti hyvin raskas. Ilman suuntaa ihminen ei juuri jaksakaan elää: suunnaton ihminen ei ole suuri vaan

hajallinen ja vaarallinen, koska hän pelkää.

Siksi ehdottaisin lamalääkkeeksi myönteisenä henkisenä arvona rajallisuutta. Totta, elämä on rajallista ja jokainen kohtaa oman kuolemansa välttämättä, mutta eikö juuri se voisi saada katseitamme kääntymään kohti elämän arvoa ja sen jalostamista. Elämällä on ylittämätön raja, joka on lopullinen, mutta juuri se tekee elämästä kokonaisen ja tietyn, arvokkaan. Kaikki, mikä edesauttaa elämää, on hyvää, sillä elämä on suuri lahja ja hyvyys. Meidän ei tulisi pyrkiä valloittamaan avaruutta, vaan tajuta, että se suunta on väärä, sillä täällä on meidän kotimme, hurmaavan kauniilla maa-planeetalla. Täällä ovat myös todelliset ongelmamme, jotka

ovat jo paisuneet lähes rajattomiksi, mutta eivät kuitenkaan voi olla rajattomia.

Ihmisen pyydeluonteen pyrkimys rajattomuuteen on vanha uskontojen muistuttama Kiusaajan ansa. Ehkä on totta, ettei ihmisen silmää täyty mikään muu kuin multa, mutta ennen kuin se sen tekee, voisimme edes hieman harjoitella silmiemme valon kautta myös järkemme valoa, ja nähdä rajallisuuden kauneutta, harmoniaa ja tasapainoa, joka voi edelleen johtaa eksyneen ihmisen todelliseen rajattomuuteen ja ikuiseen. Samalla se saa maisen elämän uudelleen uomiinsa kun ymmärrämme, miten lähellä ja jokapäiväisessä yhteis­lämässä elämän todelliset arvot ovat.

Kari E. Turunen

PEDAGOGIIKKA JA KYSYNTÄ; KOHTI UUTTA SIVISTYKSEN KÄSITETTÄ

Kasvatuksen hallintoa ja sitä keskustelua, jota viime vuosikymmeninä on käyty kasvatuksesta, on hallinnut voimistuvasti tietty piirre. Kasvatus nähdään nykyään oikeastaan talouselämän tukitoimena. Olen kutsunut tätä näkökulmaa yhteiskunnalliseksi tarkoituksperäisyydeksi (Turunen 1988).

Yhteiskunnallinen tarkoituksperäisyys merkitsee sitä, että kasvatus nähdään keinona, minkä avulla yhteiskunta ja sen yksilöt tulevat selviytymään kansainvälisen työnjaon maailmassa. Yhteiskunnan kannalta on tärkeää selviytyä vapaan markkinatalouden oloissa *kansainvälisessä kilpailussa*. Yksilön kannalta on tärkeää, että hän saavuttaa sellaisia tietoja ja taitoja, että niillä on hyödyllistä käyttöä tulevassa *ammattillisessa* elämässä. Yksilön ja yhteiskunnan edut yhtyvät pitkälti, ja hyvin ja osuvasti koulutettu yksilö antaa oman panoksensa yhteiselle hyvinvoinnille. Näköpiirissä on maksimaalinen yhteiskunnallinen tehokkuus.

Yhteiskunnallinen tarkoituksperäisyys on luonnollinen lähtökohta nykyisessä maailmassa, jota hallitsee korkealle kehittynyt tekniikka ja teknologia. Se on siis vastuullinen näkökulma. Toisaalta koulutuksen suunnittelu tästä näkökulmasta on valtava suunnitelutehtävä. Kyse on siitä, kuinka koulutetaan sopivin tiedoin ja

taidoin varustettuja henkilöitä sopivia määriä tulevaisuuden tarpeita varten. Koska tulevaisuutta on vaikea ennustaa, on selvää, että suunnittelussa voidaan tehdä virheitä.

Koulutusta ohjataan edelleenkin varsin keskusjohtoisesti, vaikka siirtymistä keskusjohtoisuudesta liberaalimpaan ja demokraattisempaan hallintoon onkin tapahtunut. Jotain keskusjohtoista koordinaatiota tarvitaan, vaikka alue-, paikkakunta- ja koulukohtainen suunnittelu on ilmeisesti joustavampaa vastaamaan muuttuviin oloihin, kuin keskusjohtoisuus. Keskushallinto voi tehdä suuria virheitä, kun taas *kansalaisaloitteisuus* koulutuksessa on parhaimmillaan herkkä näkemään ajan uudet vaatimukset. Liberaali monimuotoisuus on rikkautta sinänsä, mutta se sisältää myös usein yllättävästi muuttuvan tulevaisuuden uudet aihiot ja selviytymisen eväät.

Voidaan kuitenkin epäillä, onko yhteiskunnallinen tarkoituksperäisyys sittenkään pitkällä aikavälillä ainoa

oikea näkökulma kasvatukseen. Yksipuolisesti sovellettuna se ehkä uhkaa itse asiassa jopa suotuisaa taloudellista kehitystä tai yhteiskunnan kehitystä yleensä. Se ehkä kohtelee tulevia kansalaisia jotenkin väärin, kun se näkee heidät vain taloudellisena reservinä.

Yhteiskunnallista tarkoituksiperäisyyttä voi kutsua myös *tuottajan näkökulmaksi*. Siinä nähdään kasvatuksen kohteena olevat ja tulevat kansalaiset potentiaalisina tuottajina, jotka valmistavat joskus tulevaisuudessa tuotteita tai palveluja toisille kansalaisille. Tämäkin näkökulma on perusteltu, mutta se voi olla yksipuolinen.

Monet ns. vaihtoehtoiset pedagogiset järjestelmät (esim. Montessori-, Steiner-, Fréinet- ja ns. Summerhill-pedagogiikkaa) tarkastelevat lapsen kehitystä enemmän pedagogisena tehtävänä kuin keinona valmistaa heitä talouselämän tarpeita varten. Mennyt suomalainen sivistysperinne oli aatteellisten näkökulmien läpikäynti, joten kasvatusta ei tarkasteltu vain yhteiskunnan ja sen jäsenten taloudellisten intressien näkökulmasta.

Puuttumatta yksityiskohtiin ja kysymysten monimutkaisuuteen sen tarkemmin on syytä huomata, että nykyään kasvatuksellisia toimenpiteitä, olivatpa ne pieniä arkisia tekoja tai laajempia suunnitelmia, ei yleensä *perustella pedagogisesti*. Didaktiikka on kehittynyt huomattavasti, mutta puhe pedagogiikasta on vähäistä. Tässä voi

olla kasvatuksen ja yhteiskunnankin rappion siemen.

Minusta olisi aika nimenomaan vaatia, että toimenpiteitä kasvatuksen alueella olisi aina pyrittävä perustelemaan pedagogisesti. On siis *pedagogisten perustelujen aika*. Pedagogiikka edellyttää kuitenkin jotain käsitystä ihmisestä ja hänen kehityksestään.

Tilanne on kuitenkin hankala sikäli, että meillä ei ole asianmukaista käsitystä ihmisen *sisäisestä elämästä* ja sen kehityksestä. Ihmisen kehitys on inhimillisestä näkökulmasta ja kasvatuksen kannalta nimenomaan sisäistä luonteeltaan. Kasvatusvirikkeet herättävät ja muokkaavat yksilön sisäistä elämää. Monet tieteet ovat tietysti luoneet tietoa ihmisestä ja hänen kehityksestään, ajatellaan esimerkiksi monia psykologian osa-alueita, mutta kattavaa näkemystä ihmisen sisäisestä olemuksesta ja sen kehityksestä ei ole. Uskon, että sellainen voitaisiin laatia, tai sitä kuuluisi ainakin yrittää.

Ei ole ehkä niinkään vaarallista, jos emme ole kaikesta yksimielisiä sen suhteen, mikä on olennaista ihmisessä ja hänen kehityksessään tästä sisäisestä näkökulmasta. Tältä suunnalta voimme kuitenkin etsiä pedagogisia perusteluja toiminnallemme.

Mutta mihin me tarvitsemme oikeastaan pedagogisia perusteluja? Yksi syy on tietysti puhtaasti humanistinen. Me emme kasvata yksilöitä vain talouselämän reserviksi, vaan myös *inhimillisistä syistä*. Ja näyttää siltä, että vanhemmat kai-

paavat yhä enemmän inhimillisiä syitä kasvatuksen lähtökohdaksi, mitä osoittaa kiinnostus ns. vaihtoehtoihin pedagogisiin järjestelmiin. Toisaalta yhteiskunnassa on herännyt innokas keskustelu arvoista, mikä koskettaa myös koululaitosta. Kasvatus on arvoihin perustuvaa toimintaa ja niiden välittämistä uusille sukupolville (Turunen 1993).

Meillä on vakavia ongelmia yhteiskunnassamme ja näyttää siltä, että nämä ongelmat vain syvenevät. Rikollisuus ja huumeiden käyttö kasvavat. Mutta ennen kaikkea haluan kiinnittää huomion keskeisimpään ongelmaan, nimittäin *työttömyyteen*. Tavallaan olemme tuottajina liian tehokkaita, niin että työtä ei riitä kaikille.

Kun yhteiskunnassa esiintyy työttömyyttä, syynä ei ehkä ole yksinomaan talouden epätasapaino, tai se että kysyntä ja tarjonta eivät kohtaa toisiaan. Ehkä syynä on myös se, että *kysynnässä on ongelmia*, ts. kysyntä on kehittymättömiä. Kysyntä synnyttää yleensä tarjontaa ja tätä kautta työpaikkoja. Jos me onnistuisimme kehittämään kysyntää, ehkä sitä kautta saisimme luotua myös uusi työpaikkoja.

Meidän ei siis pitäisi kiinnittää huomiota vain tuottajien kouluttamiseen, vaan myös *kuluttajien kasvatamiseen*. Mutta tällöin ajattelen kuluttajaa hyvin laajassa mielessä, nimenomaan ihmisen sisäisen elämän näkökulmasta. Kuluttajan kasvattami-

nen on pedagoginen kysymys eikä vain esimerkiksi yksinomaan kuluttajavalitusta tai asennekasvatusta.

Ihmisen sisäisessä elämässä on kyse kokemuksista, ja tulevaisuuden ihminen hakee ja kuluttaa kokemuksia entistä tietoisemmin. Jos me lähdemme kehittämään lapsia ja tulevia kansalaisia myös siitä näkökulmasta, että heille kasvatuksen kautta luotaisiin edellytyksiä sekä rikkaisiin kokemuksiin että monipuoliseen toimintaan, uskoisin sen vaikuttavan siihen, mitä he vaativat tuotteilta ja palveluilta, ja elämältä yleensä, tulevaisuudessa.

Monipuolisen, kulttuurisesti arvokkaan ja kestävä kysynnän luomisessa on kyse myös siis pedagogiikasta. Näin luodun kehittyneen kysynnän tuottamiseen tarvitaan *kulttuurisesti arvokkaiden tuotteiden* tuottajia. Perinteinen "kova" ja perustarpeisiin liittyvä tuotanto ei pidä tulevaisuudessa yksinomaan pystyssä taloutta. Jo nytkin erilaisten palvelujen, esimerkiksi juuri viihde- ja kulttuuripalvelujen kulutus on suurta. Tulevaisuudessa myös inhimillisesti arvokkaina pidettyjen kokemusten tavoittelu, erilaisiin tuotteisiin ja palveluihin liittyen, luo taloudellista arvoa ja toimeliaisuutta. Muuta kestävää ratkaisua työttömyydelle ei ole.

Inhimillisten kokemusten kirjo on tietysti rannaton, mutta pedagogisen ajattelun yksi puoli on se, että pyritään luomaan näkemys siitä, miten erilaiset virikkeet kehittävät ja tukevat arvokkaaksi katsotun ja moni-

puolisen inhimillisen kokemuksen ja toiminnan mahdollisuuksia. Se mikä on inhimillisesti arvokasta, herättää tietysti keskustelua, mutta erimielisyydet eivät ehkä ole lainkaan haitallisia, vaan kuvastavat sekä itse ilmiön että sitä koskevan ajattelun monipuolisuutta. Olennaista on kuitenkin se, että me lähdemme ajattelemaan ihmisen kehitystä myös kulttuurisesti arvokkaiden kokemusten ja toimintojen näkökulmasta. Pedagogiset perustelut kasvatustoimenpiteille tulevat tällöin olennaisiksi.

Kysymys sisäisen elämän luonteesta, siihen avartavasti vaikuttavasta pedagogiikasta ja kehityksen seurauksena syntyvästä rikkaammasta suhteesta todellisuuteen sekä siihen liittyvästä monipuolistuvasta kysynnästä on tietysti tavattoman laaja. Mutta jos

me lähdemme kulkemaan näiden ideoiden suuntaan, etsimään niiden sisältöjä, niin me löydämme *uuden sivistyksen käsitteen*. Tällaiset laajat ideat eivät voi olla selkeästi määriteltyjä, koska kasvattajien täytyy etsiä niille omia merkityksiään. Toisaalta ne eivät ole mitään sellaista, mikä voidaan toteuttaa täydelleen. Ne ovat pikemmin suunta, jota voidaan tavoitella. Osittainkin toteutuneina ne muokkaavat yhteiskuntaa moni-ilmeisempään ja terveempään suuntaan.

Mainitut teokset:

Kari E. Turunen: Ihmisen kasvatus. Atena Kustannus Oy, Jyväskylä 1988.

Kari E. Turunen: Arvojen todellisuus, johdatus arvokasvatukseen. Atena Kustannus Oy, Jyväskylä 1993. Toinen painos.

Reijo Wilenius

TARVITSEMME ELÄMÄNTAVAN MUUTOSTA

Suomen tilanteeseen kuuluu taloudellinen lama, raskas velkaantunut ja työttömyys, myös ympäristökriisi. Ja taloudellisen laman kanssa osuu yksin henkinen lama, kuten SK:n pääkirjoituksessa 24.9. todettiin.

Filosofinen näkökulma Suomen kriisiin

Kun etsitään tilanteen syitä, löytyy yllin kyllin syyllisiä. Syyllistämisestä on tullut kansanharrastus. Syyllisiä ovat - niin sanotaan - tietämättömät poliitikot, löyhäkätiset pankinjohtajat ja avuttomat Neuvostoliiton johtajat, jotka veivät valtakuntansa varakkoon ja Suomen idänkaupan nolille.

Mutta kysymysmerkki on asetettava yllin syvälle. Nykytilanteen taustalta löytyy myös tietty *elämäntapa ja sen arvopohja*, tietyn suuntaisen elämän- ja maailmankatsomus, jopa tietynlainen taloustiede. Nämä tilanteen syvemmät taustat voivat olla filosofisen tarkastelun kohteita.

Ehkä syvimältä löytyy *yksilöllinen käsitys ihmisestä*.

Ihmisluontoa voidaan lähestyä monesta näkökulmasta. Voidaan puhua ihmisen erilaisista olemuspuolista, tarpeista ja arvoista. Käytän ensin tarpeisiin pohjaavaa tarkastelua. Ihmisillä on selviä *aineellisia tarpeita*, jotka kohdistuvat ravintoon, vaatetukseen, asumiseen ja muihin ruumiilli-

sen olemassaolon ehtoihin. Toiseksi ihmisillä on *sosiaalisia tarpeita*, jotka liittyvät sosiaalisiin suhteisiin. Näiden tarpeiden kohteita ovat esimerkiksi turvallisuus, oikeudenmukaisuus, vapaus, ystävyys ja läheisyys - ja niissä esiintyy jo suuria yksilöllisiä ja kulttuurisia eroja. Ja kolmanneksi ihmisillä on monenkirjavia *henkisiä tarpeita*. Niitä tyydyttää tiede, taide ja uskonto, elämän- ja maailmankatsomuksellinen pohdinta, filosofia, omien ajatusten ja arvojen toteuttaminen. Näiden tarpeiden alalla yksilöiden ja kulttuurien erilaisuus on suurimmillaan.

Vaikka näiden kolmen tarveryhmän painotus on yksilöillä erilainen, voitaneen sanoa, että jossakin muodossa tällainen kolmiulotteisuus kuuluu ihmisen yleiseen rakenteeseen. Näiden kolmen tarveryhmän toteutumisesta muodostuu ihmisen *elämäntapa*.

On mielenkiintoista todeta, että vastaavaan kolmijakoon päätyi myös sosiologi Erik Allardt tutkimuksessaan Hyvinvoinnin ulottuvuudet (1976). Hän erottaa aineellisen elintason, yhteisyyssuhteet ja itsensä

toteuttamisen inhimillisen hyvinvoinnin erilaatuisina lähteinä. Allardt toteaa myös mielenkiintoisen yhteiskunnallisen ilmiön: jos hyvinvoinnin joidenkin tasojen resursseja - esimerkiksi henkisiä, sosiaalisia - on niukasti, suuntautuu painetta saatavilla olevien resurssien - esimerkiksi aineellisten etujen - suuntaan.

Näin juuri näyttää tapahtuneen Suomessa, kun 1980-luvulla huipentui aineellinen kulutus. Sitä voidaan - edellä esitetyn ihmiskäsityksen kannalta - sanoa *elämäntavan tasapainohäiriöksi*. Se johti liikakulutukseen, liikavelkaantumiseen, myös luonnon ylimittaiseen kulutukseen.

Tämän tasapainohäiriön seurauksia kannamme 1990-luvulla. Myönteinen seuraus on kuitenkin se, että ihmiset ovat alkaneet enemmän pohtia elämäntapaa, elämän hallittavuutta, tarpeitaan ja arvojaan, jopa elämisen tarkoitusta.

Tämä henkinen tarve ilmenee kiinnostuksena arvokeskusteluun. Kysytään myös politiikan ja talouden arvopohjaa.

Suomi on selvästi käännekohtassa

Julkisuudessa tosin korostuvat kovat materiaaliset arvot, kun elintaso alenee. Elinkeinoelämän ja työmarkkinoiden järjestöjä eivät juuri muut kuin materiaaliset arvot näytä kiinnostavan, paitsi ehkä työttömyyden henkiset haitat. Se on luonnollista, koska nämä järjestöt ovat syntyneet edis-

tämään aineellista turvallisuutta ja kasvua.

Mutta kovan pinnan alla monet ihmiset näyttävät etsivän tasapainoisempaa, tyydyttävämpää elämäntapaa.

Kun julkisuudessa puhutaan "talouden tervehdyttämisen kokonaisuohjelmasta", olisi saatava myös aikaan keskustelu "elämäntavan tervehdyttämisen kokonaisuohjelmasta".

Sen laatiminen on jokaisen yksilön asia.

On puhuttava vielä yhdestä elämäntavan ulottuvuudesta, joka on enemmän tai vähemmän tukahtunut, *yksilön sisäisestä ja ulkoisesta yritteliäisyydestä*. Tulemme *työn* merkitykseen.

Työn merkitys yksilölle näyttää olevan kolminainen: aineellisen toimeentulon hankkiminen, sosiaalinen jäsentyminen yhteisöön ja tyydytys omien voimien ja kykyjen aktiivisesta käyttämisestä. Työssä on siten samat ulottuvuudet kuin hyvinvoinnissa.

Työttömyysturva voi korvata vain työn ensin mainitun ulottuvuuden, aineellisen toimeentulon, ja senkin yleensä niukasti. Työtön kokee yleensä itsensä yhteiskunnassa tarpeettomaksi ja kärsii voimiensa ja kykyjensä käyttämättömyydestä.

Toinen asia on, että nykyiset säännökset järjestävästi estävät työttömän yritykset harjoittaa vähälläkin korvauksella jotakin mielekästä toimintaa, jopa opiskelua.

Kaikki ovat yksimielisiä siitä, että laajamittainen ja pitkäaikainen

työttömyys on sietämätöntä niin yhteiskunnan kuin yksilön kannalta.

Työttömyyteen etsitään taloudellisia ja yhteiskuntapoliittisia ratkaisuja. Osittain ongelma onkin hoidettavissa vähentämällä työnantajan työllistämiskustannuksia, jakamalla työtä tasaisemmin, luomalla lisää mielekkäitä opiskelupaikkoja ja väljentämällä säännöksiä, jotka rajoittavat työttömän opiskelua ja muuta toimintaa.

Mutta nykyinen työttömyys on myös *kasvatustapaongelma*. Koulutusjärjestelmämme on tuottanut sisäisesti ja ulkoisesti passiivisia ihmisiä, jotka valmiin opintoputken jälkeen odottavat valmista työputkea.

Työttömyys alkaa jo koulussa. Nykyisen koulutuksen keskeisiä arvoja ei ole oppilaan sisäinen ja ulkoinen yritteliäisyys. Sisäisellä yritteliäisyydellä tarkoitan itsenäistä ajattelua ja ongelmanratkaisua. Siihen pohjaa ulkoinen aloitteisuus ja yritteliäisyys.

Suomen koulutusjärjestelmä on viime vuosikymmeninä kehittynyt useassa suhteessa vastakkaiseen suuntaan. Oppiaineiden kilpajuoksu peruskoulussa ja lukiossa on johtanut siihen, että opetussuunnitelmasta on muodostunut tiedollisesti stressaava ja hyvin vähän yksilöivä. Omien kykyjen käytön aloitteisuus näyttää tässä paineessa vähenevän. Steinerkoulut ovat yrittäneet kulkea vastavirtaan.

Sama koskee korkeakoulutusta. Ei edes kauppatieteellinen koulutus kehitä itsenäisen yrittämisen valmiuksia vaan sekin tähtää "valmiisiin työpaikkoihin" yritysten ja julkisen hallinnon piirissä. Kuitenkin sellaisten suurten organisaatioiden kuten valtion ja kuntien työllistävä merkitys heikkenee. Myös automatisoituva teollisuus tarvitsee vähemmän työvoimaa. Nämä suuret puut pudottavat lehtiään.

Siksi tarvitaan suurten puiden ohella yhä enemmän *työn aluskasvillisuutta*: pienyritteliäisyyttä sanan laajassa mielessä, myös suurten organisaatioiden sisällä. Tämä ei tarkoita yrittämistä vain perinteisten teollisten ja palveluelinkeinojen alalla vaan myös sosiaali-, koulutus- ja kulttuuri-työn aloilla. Pienyrittämistä voidaan nimittää myös *itsetyöllistämiseksi*.

Ja itsetyöllistämisessä, oman työpaikan luomisessa, on kysymys elämäntavasta, johon harjaannutaan - tai sitten ei - jo koulussa.

Siksi tarvitaan koulutuksen suunnanmuutos. Pääministeri on puhunut "yrittäjyysyliopistoista". Hyvänsuopa tulkinta tälle lienee, että yliopistoissa on harjaannuttava itsenäiseen ajatteluun ja toimintaan.

Eikä sisäinen ja ulkoinen yrittäjyys ole pahitteeksi, vaikka päättyisi jonkin suuren organisaation palkkalistoille.

Seuraavia kirjoja vielä saatavana.

Turunen, Kari, E.

Ihmissielun olemus

184 sivua, sidottu, ALEHINTA 40 mk

Broms, H. & Kauffmann, R. (eds.)

Semiotics of Culture.

277 sivua, sidottu, ALEHINTA 10 MK

Lilja, Jenny

Osana kaikkeudesta.

207 sivua, nidottu, ALEHINTA 5 mk

Turunen, Kari E.

Mieli ja sielu.

362 sivua, sidottu, ALEHINTA 60 MK

Turunen, Kari E.

Ihmisen hahmo

245 sivua, nidottu 118 mk

Kaitaharju, Tapio

Yhteytemme elämän energioihin

159 s., nidottu, 2. PAINOS, 98 mk

Grönroos, Keijo O.

Lapsuuteni 40-luku

238 sivua, nidottu, ALEHINTA 40 mk

Kaitaharju, Tapio

Me suomalaiset

127 sivua, sidottu, 116 mk

Kaitaharju luo uudenlaisen kuvan suomalaisten alkuperästä, esihistoriasta ja merkityksestä Euroopan myöhemmille kulttuureille. Perustana on käytetty mm. eräiden viime vuosisadalla vaikuttaneiden ei-suomalaisten tiedemiesten tutkimuksia. Menneisyyden viime vaiheessa kehittyneen kalevaisen kulttuurin juuret ulottuvat 5000 vuoden taakse. Sieltä on peräi-

sin suomalaisten kansallinen voima, joka oikein ymmärrettynä on myös nykysuomalaisten käytössä.

Viime vuonna ilmestyneet:

Vahtera, Antti

Hyvinvoinnin harhakuvat

Helsinki 1993. 207 sivua, nidottu, 118 mk

Vahteran teos sisältää terävää kritiikkiä ympäristöstä piittaamatonta taloudellista kasvua vastaan. Tästä näkökulmasta hän arvioi myös Suomen mahdollista liittymistä Euroopan yhteisöön. Vahtera tunnetaan Helsingin sanomien ympäristöky-symyksiin erikoistuneena toimittajana, joka on palkittu valtion tiedonjulkistamis-palkinnolla.

Broms, Henri

Paikan henki

Helsinki 1993. 295 s., nidottu, 118 mk

Kirja on rakkausromaanin, eräänlainen intellektuaalinen seikkailuromaanin ja etsintämyytti. Viktoria ja Telma ovat keskijohdon virkailijoita Eestin kommunistisessa puolueessa. Kaksi kafkalaisella minuudella varustettua suomalaista virkamiestä kokee eräänlaiset "kemialliset häät" tyttöjen kanssa Neuvosto-Eestissä.

Uutuus:

Küng Kuschel (toim.)

Elämää säilyttävät arvot

Hämeenlinna 1994, 110 s., nid., 89 mk

Tilaukset (toimituksiin ei lisätä postikuluja) kirjeitse osoitteeseen:

Arator Oy

Puustellintie 4 A 10

00410 Helsinki.

KRIITTINEN KORKEAKOULU JULKAISUJA SARJA

N:o 15 (1991)

Esko Paakkola (toim.)

LOHIKÄÄRMEEN SILMIÄ POLTTAA

Artikkeleita poikien kasvatuksesta.

103 s., **alehinta 50 mk**

Kirjoittajina mm. psykiatri Jari Sinkkonen, psykologi Keijo Tahkokallio ja psykologi Katja Rantala.

N:o 16 (1994)

Liisa Kiesiläinen

KASVATUSYHTEISÖJEN KULTTUURIVALLANKUMOUS

140 s., **85 mk**

Teos käsittelee lähinnä päiväkotien kasvatuskulttuuria sen kehittymistä sekä siihen vaikuttavia tekijöitä kuten arvoja. Kirja pohjautuu käytännön kokemuksiin ja sisältää paljon toimintaehdotuksia alalla työskenteleville. FK, psykologi Liisa Kiesiläinen toimii erilaisissa varhaiskasvatuksen henkilöstön koulutustehtävissä.

TILAUKSET:

Kriittinen korkeakoulu

Köydenpunojankatu 4 b

00180 Helsinki

puh 90-612 1511

fax 90-680 2990